

Themaonderzoek niet-OOB-accountantsorganisaties

Deel 2: SRA-kantoren

26 november 2013

Autoriteit Financiële Markten

De AFM bevordert eerlijke en transparante financiële markten. Wij zijn de onafhankelijke gedragstoezichthouder op de markten van sparen, lenen, beleggen en verzekeren. Wij bevorderen eerlijke en zorgvuldige financiële dienstverlening aan consumenten, particuliere beleggers en (semi-)professionele partijen. We zien toe op een eerlijke en efficiënte werking van kapitaalmarkten. Ons streven is het vertrouwen van consumenten en ondernemingen in de financiële markten te versterken, ook internationaal. Op deze manier draagt de AFM bij aan de stabiliteit van het financiële stelsel, het functioneren van de economie, de reputatie en de welvaart van Nederland.

Contact

Meer informatie over het toezicht op accountantsorganisaties vindt u op de website van de AFM (www.afm.nl) onder Professionals > Accountantsorganisaties. Hebt u naar aanleiding van dit rapport specifieke vragen? Stuur dan een e-mail naar wta@afm.nl, een brief naar Autoriteit Financiële Markten, t.a.v. Afdeling Toezicht accountantsorganisaties, Postbus 11723, 1001 GS Amsterdam, of bel naar (020) 797 2000.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Ook bij SRA-kantoren ingrijpende maatregelen nodig om kwaliteit controles op niveau te brengen	7
3	Themaonderzoek	13
	3.1 <i>Achtergrond</i>	13
	3.2 <i>Het themaonderzoek</i>	14
	3.3 <i>Het onderzoeksproces</i>	14
4	Beeld van de controlemarkt van SRA-kantoren	20
	4.1 <i>Omvang SRA-kantoren</i>	20
	4.2 <i>Kenmerken controlepraktijk SRA-kantoren</i>	23
5	Uitkomsten van het onderzoek	24
	5.1 <i>Kwaliteit van wettelijke controles</i>	24
	5.2 <i>Tekortkomingen in wettelijke controles</i>	31
	5.3 <i>Kwaliteit van financiële verslaggeving</i>	48
	5.4 <i>Tekortkomingen in financiële verslaggeving</i>	49
6	Verder verloop van het themaonderzoek	55
	6.1 <i>Actie naar aanleiding van tekortkomingen</i>	55
	6.2 <i>Beoordeling en opvolging actieplannen</i>	56
	6.3 <i>Dialog met de sector en sectorbrede verbetermaatregelen</i>	57
	Bijlage 1: Tabellen bij hoofdstuk 4	59
	Bijlage 2: Voorbeeldvragen oorzakenanalyse	61

1 Inleiding

In 2013 voert de Autoriteit Financiële Markten (AFM) een themaonderzoek uit bij accountantsorganisaties die beschikken over een vergunning om wettelijke controles te mogen verrichten bij ondernemingen en instellingen die niet worden aangemerkt als organisaties van openbaar belang (OOB). Het doel van het themaonderzoek is een goed beeld te krijgen van de kwaliteit van de wettelijke controles die zijn verricht door niet-OOB-accountantsorganisaties.

De AFM houdt toezicht op accountantsorganisaties die wettelijke controles verrichten. Een wettelijke controle is een controle van een financiële verantwoording van een onderneming ten behoeve van het maatschappelijk verkeer die in de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta) specifiek als wettelijke controle is aangemerkt. Het gaat dan bijvoorbeeld om de controles van jaarrekeningen van middelgrote en grote vennootschappen, gemeentes, provincies en diverse financiële ondernemingen. Hierbij wordt een onderscheid tussen wettelijke controles bij zogenoemde OOB's en overige ondernemingen en instellingen (niet-OOB's). OOB's zijn beursgenoteerde ondernemingen, banken en verzekeraars.¹ Om wettelijke controles te mogen verrichten, moet een accountantsorganisatie beschikken over een vergunning van de AFM: een OOB-vergunning als de accountantsorganisatie ook wettelijke controles uitvoert bij OOB's en een niet-OOB-vergunning als de accountantsorganisatie alleen overige wettelijke controles verricht.

Naast het verrichten van wettelijke controles, verlenen accountantsorganisaties nog vele andere diensten aan hun cliënten. Accountantsorganisaties voeren bijvoorbeeld ook vrijwillige controles uit, doen beoordelings- en samenstelopdrachten, bieden administratieve en fiscale ondersteuning, en verlenen bedrijfseconomische adviezen. De AFM houdt geen toezicht op deze andere diensten.

Verder is binnen de groep van niet-OOB-accountantsorganisaties een onderscheid te maken tussen 'NBA-kantoren' en 'SRA-kantoren'. De Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (NBA) heeft een systeem van kwaliteitstoetsing van accountantskantoren. De organisatie 'Samenwerkende Registeraccountants en Accountants-Administratieconsulenten' (SRA) is geaccrediteerd door de NBA om namens de NBA kwaliteitstoetsingen uit te voeren bij accountantskantoren die zijn aangesloten bij de SRA (SRA-kantoren). Bij de overige accountantskantoren worden deze kwaliteitstoetsingen uitgevoerd door de NBA zelf. Deze kantoren zijn in dit rapport aangeduid als 'NBA-kantoren'. De AFM heeft samenwerkingsafspraken met

---

¹ Artikel 1, eerste lid, onderdeel I, van de Wta definieert organisatie van openbaar belang als volgt: "1°. een in Nederland gevestigde rechtspersoon naar Nederlands recht waarvan effecten zijn toegelaten tot de handel op een gereguleerde markt als bedoeld in artikel 1:1 van de Wet op het financieel toezicht; 2°. een bank met zetel in Nederland als bedoeld in artikel 1:1 van de Wet op het financieel toezicht waaraan een vergunning is verleend ingevolge die wet; 3°. een centrale kredietinstelling met zetel in Nederland als bedoeld in artikel 1:1 van de Wet op het financieel toezicht waaraan een vergunning is verleend ingevolge die wet; 4°. een herverzekeraar, levensverzekeraar of schadeverzekeraar met zetel in Nederland als bedoeld in artikel 1:1 van de Wet op het financieel toezicht waaraan een vergunning is verleend ingevolge die wet; 5°. een onderneming, instelling of openbaar lichaam, behorende tot een van de ingevolge artikel 2 aangewezen categorieën".

de NBA en de SRA vastgelegd in convenanten.² In deze convenanten zijn afspraken gemaakt over samenwerking op het gebied van kwaliteitstoetsing en het gebruik dat de AFM wil maken van de uitkomsten van de kwaliteitstoetsingen door de NBA en de SRA.

Het themaonderzoek sluit aan bij de samenwerkingsafspraken met de NBA en de SRA. De AFM beoordeelt de kwaliteit van een selectie van wettelijke controles, door middel van dossieronderzoek, bij in totaal vijftig niet-OOB-accountantsorganisaties: dertig NBA-kantoren in de eerste helft van 2013 en twintig SRA-kantoren in de tweede helft van 2013.

In dit rapport doet de AFM verslag van het onderzoek dat de AFM heeft uitgevoerd naar de kwaliteit van wettelijke controles verricht door twintig SRA-kantoren met een niet-OOB-vergunning. Op 11 juli 2013 heeft de AFM een rapport gepubliceerd naar aanleiding van het onderzoek bij dertig NBA-kantoren. Dit rapport over het onderzoek bij de SRA-kantoren volgt dezelfde structuur als het rapport over de NBA-kantoren en is grotendeels tekstueel identiek.

De 265 SRA-kantoren met een niet-OOB-vergunning verrichten in totaal 27% van alle wettelijke controles in Nederland bij ondernemingen die niet van openbaar belang zijn. 12% van de totale omzet uit wettelijke controles gaat naar SRA-kantoren. Naast het verrichten van wettelijke controles, verdienen de SRA-kantoren gemiddeld ongeveer 90% van hun omzet met het verlenen van andere diensten.³

De Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta) verbiedt de AFM vertrouwelijke informatie, die zij in het kader van haar toezicht heeft verkregen, openbaar te maken. De Wta staat wel toe dat de AFM die vertrouwelijke informatie gebruikt om algemene mededelingen te doen, zolang die niet kunnen worden herleid tot afzonderlijke personen of accountantsorganisaties. Daarom zijn de belangrijkste bevindingen uit dit onderzoek waar nodig geanonimiseerd en niet per SRA-kantoor individueel weergegeven.

Hoofdstuk 2 van dit rapport bevat een samenvatting van de belangrijkste bevindingen en de algemene conclusie van de AFM. Hoofdstuk 3 geeft een beschrijving van de achtergrond en het onderzoeksproces van het themaonderzoek en in het bijzonder van het onderzoek dat de AFM heeft uitgevoerd bij twintig SRA-kantoren. Hoofdstuk 4 bevat een beknopte marktanalyse met informatie over de omvang van de SRA-kantoren en de kenmerken van de controlepraktijk van deze kantoren. Hoofdstuk 5 beschrijft de bevindingen van de AFM ten aanzien van de kwaliteit van de wettelijke controles en de kwaliteit van de financiële verslaggeving.

---

² Zie de nieuwsberichten "Convenant NBA en AFM over toetsing van accountantsorganisaties" van 6 september 2012 en "AFM sluit opnieuw toezichtsconvenant met SRA" van 13 december 2011 op de website van de AFM. De SRA heeft op grond van het oorspronkelijke convenant van 28 september 2006 toetsingen uitgevoerd van wettelijke controles. De NBA voert dergelijke toetsingen van wettelijke controles uit vanaf 2013.

³ Voor meer informatie over de omvang van de SRA-kantoren en andere kenmerken van hun controlepraktijk, zie hoofdstuk 4 van dit rapport.

Dit hoofdstuk bevat ook meer gedetailleerde informatie over de tekortkomingen die de AFM heeft aangetroffen bij de beoordeling van de wettelijke controles en de financiële verslaggeving. Ten slotte beschrijft hoofdstuk 6 wat de vervolgstappen zijn na de rapportage van de bevindingen.

2 Ook bij SRA-kantoren ingrijpende maatregelen nodig om kwaliteit controles op niveau te brengen

---

De AFM constateert dat de meeste SRA-kantoren in de afgelopen jaren inspanningen hebben verricht om de kwaliteit van hun wettelijke controles te verhogen. Tegelijkertijd moet de AFM concluderen dat deze inspanningen nog onvoldoende zijn geweest, aangezien de kwaliteit van de verrichte wettelijke controles nog niet op niveau is. Op basis van dossieronderzoek bij twintig SRA-kantoren heeft de AFM een beeld verkregen van de kwaliteit van wettelijke controles die zijn verricht door de SRA-kantoren met een niet-OOB-vergunning. In 81% van de gevallen was de uitvoering van wettelijke controles bij controlecliënten van deze twintig SRA-kantoren van onvoldoende kwaliteit. De AFM verwacht dat dit kwaliteitsprobleem kenmerkend is voor de gehele groep SRA-kantoren met een niet-OOB-vergunning.

Kwaliteit van wettelijke controles en financiële verslaggeving onvoldoende

De AFM heeft in 38 van de 47 beoordeelde wettelijke controles van 20 SRA-kantoren met een niet-OOB-vergunning ernstige tekortkomingen aangetroffen. De kwaliteit van deze wettelijke controles is aangemerkt als 'onvoldoende'. De externe accountants die verantwoordelijk waren voor de adequate uitvoering van deze wettelijke controles, hebben op voor de jaarrekening materiële onderdelen geen voldoende en geen geschikte controle-informatie verkregen over de jaarrekening als geheel om hun accountantsoordeel te kunnen onderbouwen. Verder concludeert de AFM dat in 49 van de 61 beoordeelde jaarrekeningen (80%) de financiële verslaggeving van onvoldoende kwaliteit is.

In tabel 1 onderscheidt de AFM de kwaliteit van de 47 beoordeelde wettelijke controles in vier categorieën. Categorie 1 betreft de wettelijke controles die zijn aangemerkt als 'voldoende'. Dit zijn wettelijke controles waarbij de AFM in de beoordeelde onderdelen geen ernstige tekortkomingen heeft aangetroffen. De categorieën 2, 3 en 4 bevatten de wettelijke controles waarbij de AFM ernstige tekortkomingen heeft geconstateerd en die daarom zijn aangemerkt als 'onvoldoende'. Daarbij is een onderscheid gemaakt naar de aard van de tekortkomingen die tot het oordeel 'onvoldoende' hebben geleid, waarbij de wettelijke controles in categorie 2 relatief de hoogste kwaliteit hebben en de wettelijke controles in categorie 4 de laagste.

Categorie	Aantal wettelijke controles	Beoordeling	Toelichting
1	9 (19%)	Voldoende	Geen ernstige tekortkomingen.
2	17 (36%)	Onvoldoende	Op specifieke onderdelen onvoldoende controlewerkzaamheden uitgevoerd.
3	17 (36%)	Onvoldoende	Enige controlewerkzaamheden uitgevoerd, maar zeer basale controletechnieken niet of verkeerd toegepast.
4	4 (9%)	Onvoldoende	Niet of nauwelijks sprake van controlewerkzaamheden, maar vooral van administratieve en samenstelwerkzaamheden.

Tabel 1. Kwaliteit van 47 beoordeelde wettelijke controles onderscheiden in vier categorieën.

De AFM constateert dat de kwaliteit van de wettelijke controles die zijn verricht door de twintig beoordeelde SRA-kantoren (niet-OOB-vergunninghouders), gezien de aard van de tekortkomingen, fractioneel hoger is dan die van de eerder onderzochte dertig NBA-kantoren. Dit verschil uit zich niet zozeer in het percentage wettelijke controles dat is aangemerkt als 'voldoende' bij de SRA- en NBA-kantoren (respectievelijk 19% en 21%), maar meer in de aard van de tekortkomingen. Bij de SRA-kantoren heeft de AFM minder vaak geconcludeerd dat niet of nauwelijks sprake bleek van controlewerkzaamheden (9% tegenover 25% in categorie 4). Bij de wettelijke controles die zijn verricht door SRA-kantoren zijn in 45% van de gevallen basale controletechnieken niet of verkeerd toegepast of was in enkele gevallen überhaupt niet of nauwelijks sprake van het uitvoeren van enige controlewerkzaamheden. Bij de NBA-kantoren was dit 58%. De kwaliteit van de wettelijke controles die zijn verricht door de twintig beoordeelde SRA-kantoren is, net als die van de NBA-kantoren, lager dan de kwaliteit van de wettelijke controles die zijn verricht door OOB-vergunninghouders. Het percentage 'onvoldoende' wettelijke controles was in eerdere AFM-onderzoeken in 2010 63% bij de Big 4-accountantsorganisaties en bij de overige negen OOB-accountantsorganisaties begin 2013 74%.⁴ Bij de OOB-accountantsorganisaties hadden de tekortkomingen in de meeste gevallen betrekking op specifieke onderdelen van de wettelijke controle (categorie 2 in tabel 1).

Belang van controle draagt bij aan kwaliteit

De AFM heeft 19% van de beoordeelde wettelijke controles aangemerkt als 'voldoende'. Vervolgens heeft de AFM onderzocht welke kenmerken deze 'voldoende' controles onderscheiden van de 'onvoldoende' controles. Hierbij is gekeken naar kenmerken van de verantwoordelijke externe accountant, de accountantsorganisatie, de wettelijke controle en de betrokken controlecliënt.

⁴ Zie de nieuwsberichten "Onderzoeken AFM wijzen op noodzaak fundamentele verbeteringen accountantscontrole" van 1 september 2010 respectievelijk "Fundamentele verbeteringen in gang gezet bij negen middelgrote accountantskantoren na onderzoek AFM" van 21 maart 2013.

Als de wettelijke controle belangrijk wordt gevonden door zowel de controlecliënt als de accountantsorganisatie, dan heeft de AFM de kwaliteit van de wettelijke controle vaker aangemerkt als 'voldoende'. De AFM heeft namelijk geconstateerd dat wanneer de externe accountant ervaart dat de controlecliënt belang hecht aan de wettelijke controle en geen druk uitoefent op de prijs van de controle, deze controle vaker van voldoende kwaliteit is. Verder heeft de AFM vaker controles aangemerkt als 'voldoende' als accountantsorganisaties zich in belangrijke mate richten op het verrichten van wettelijke controles. Dit uit zich in het feit dat deze accountantsorganisaties meer dan vijftien wettelijke controles verrichten en naast de wettelijke controle minder vaak samenstelwerkzaamheden uitvoeren bij hun controlecliënten. Ten slotte heeft de AFM een wettelijke controle vaker als 'voldoende' beoordeeld als de externe accountant relatief recent was ingeschreven in het accountantsregister.

Kwaliteitsverhogende inspanningen door SRA-kantoren nog onvoldoende

De meeste SRA-kantoren hebben in de afgelopen jaren inspanningen verricht om de kwaliteit van hun wettelijke controles te verhogen. Deze inspanningen bestaan bijvoorbeeld uit het kennismaken van beschikbare (vaktechnische) informatie van de SRA en het gebruik van specifieke hulpmiddelen voor de controle.

SRA-kantoren hebben in de eerste helft van 2013 kennis kunnen nemen van een aantal nieuwe praktijkhandreikingen van de SRA. De SRA heeft in het eerste kwartaal van 2013 onder andere praktijkhandreikingen gepubliceerd over het controleren van vastgoed, automatisering en continuïteit. Deze praktijkhandreikingen zijn op het ledendeel van de SRA-website geplaatst en beschikbaar voor alle aangesloten SRA-kantoren. Verder heeft de SRA, in aanvulling op de informatievoorziening door de AFM, de SRA-kantoren geïnformeerd over het themaonderzoek van de AFM. De SRA heeft in april een praktijkhandreiking gepubliceerd "Op bezoek bij de AFM in het kader van de Themaonderzoeken" en in juni een informatiebijeenkomst georganiseerd voor de twintig geselecteerde SRA-kantoren.

Verder is tijdens het onderzoek van de AFM gebleken dat bij circa 70% van de beoordeelde wettelijke controles gebruik is gemaakt van een controleaanpak waarin sectorspecifieke checklists en werkprogramma's in digitale vorm beschikbaar zijn. Dergelijke hulpmiddelen dwingen de externe accountant de belangrijkste stappen in een controle te doorlopen. De AFM heeft geconstateerd dat veel wettelijke controles hierdoor *in opzet* redelijk tot goed waren vormgegeven. Echter, de *uitvoering* van de controlewerkzaamheden heeft de AFM voor veel wettelijke controles als 'onvoldoende' aangemerkt.

De AFM constateert dat bovengenoemde inspanningen onvoldoende zijn geweest. De kwaliteit van de verrichte wettelijke controles is niet op niveau. In de uitvoering van een wettelijke controle hangt de kwaliteit toch vooral af van de vaktechnische kennis en vaardigheden en de professioneel-kritische instelling van de externe accountant. Dit heeft tot gevolg dat de totale kwaliteit van een wettelijke controle die in opzet redelijk tot goed is vormgegeven, uiteindelijk afhangt van de verrichte

controlewerkzaamheden en de wijze waarop de externe accountant opvolging geeft aan bijzonderheden of afwijkingen die hij bij deze werkzaamheden tegenkomt. In de beoordeelde wettelijke controles heeft de AFM vastgesteld dat deze werkzaamheden en opvolging vaak tekortschoten. Hoewel externe accountants in meerdere controles relatief veel werkzaamheden hebben verricht, leverden deze werkzaamheden onvoldoende geschikte controle-informatie op. Verder is de AFM van oordeel dat in veel gevallen de overwegingen en conclusies getuigen van een onvoldoende professioneel-kritische instelling van de externe accountant.⁵ Externe accountants waren bijvoorbeeld onvoldoende alert op controle-informatie die in tegenspraak was met andere verkregen controle-informatie, en onvoldoende alert op omstandigheden die controlewerkzaamheden vereisen in aanvulling op de 'standaard' geplande werkzaamheden.

AFM verwacht dat SRA-kantoren actie ondernemen

De AFM heeft de twintig SRA-kantoren in een schriftelijke rapportage geïnformeerd over welke actie de AFM van deze kantoren verwacht. De AFM heeft de achttien SRA-kantoren (90%) waarbij ten minste één wettelijke controle als 'onvoldoende' is aangemerkt, in de eerste plaats verzocht de geconstateerde tekortkomingen in de wettelijke controles te herstellen. Dit betekent dat de externe accountant alsnog voldoende en geschikte controle-informatie moet verkrijgen en zijn oorspronkelijke oordeel over de jaarrekening als geheel moet evalueren en mogelijk moet herzien.

In de tweede plaats heeft de AFM deze kantoren gevraagd een oorzakenanalyse uit te voeren. In een oorzakenanalyse onderzoekt de accountantsorganisatie zelf of de tekortkomingen die de AFM heeft geconstateerd vaker voorkomen en wat de oorzaken hiervan zijn. Tijdens het onderzoek heeft de AFM elk van deze achttien kantoren nadrukkelijk gevraagd goed na te denken over de vraag of zij in staat is de controlepraktijk op het noodzakelijke kwaliteitsniveau te brengen. Als het kantoor mogelijkheden ziet de kwaliteit van wettelijke controles te verbeteren, dan stelt zij op basis van de oorzakenanalyse een actieplan op. In het actieplan vermeldt de accountantsorganisatie de maatregelen die enerzijds de door de AFM gesignaleerde tekortkomingen in wettelijke controles herstellen en anderzijds voorkomen dat zich (nogmaals) tekortkomingen in wettelijke controles zullen voordoen.

Van slechts twee SRA-kantoren (10%) verwacht de AFM geen directe actie, omdat de AFM in de wettelijke controles van deze kantoren geen ernstige tekortkomingen heeft geconstateerd. Uiteraard moeten deze kantoren zich wel blijven inspannen om de kwaliteit op het gewenste peil te houden.

---

⁵ In de paragrafen A18-A22 van COS 200 is uitgelegd wat wordt verstaan onder 'professioneel-kritische instelling'.

Kwaliteitsverbetering noodzakelijk

De AFM roept alle SRA-kantoren op de kwaliteit van hun wettelijke controles tegen het licht te houden en maatregelen te nemen. Gelet op de impact van de SRA-kantoren op de controlemarkt, acht de AFM een sectorbrede kwaliteitsverbetering noodzakelijk. De meeste SRA-kantoren beschouwen het verrichten van wettelijke controles als een belangrijke activiteit. De 281 externe accountants die werken bij 265 SRA-kantoren met een niet-OOB-vergunning, verrichten in totaal circa 27% van alle wettelijke controles in Nederland en zijn goed voor 12% van de totale omzet uit wettelijke controles. 65% van de SRA-kantoren verricht meer dan vijf wettelijke controles per jaar.

De AFM verwacht dat de meeste SRA-kantoren in staat zullen zijn de kwaliteit van wettelijke controles op het juiste niveau te brengen. Zij moeten daarvoor wel de juiste maatregelen nemen om de tekortkomingen te herstellen en nieuwe tekortkomingen te voorkomen. Deze maatregelen zullen naar verwachting vooral gericht zijn op het verbeteren van de controlevaardigheden en de professioneel-kritische instelling van externe accountants. Vervolgens kunnen externe accountants 'scherp' worden gehouden door het laten uitvoeren van onafhankelijke en kritische opdrachtgerichte kwaliteitsbeoordelingen op wettelijke controles. Verder dienen externe accountants hun vaktechnische kennis door middel van permanente educatie op niveau te brengen en te houden.

Voor een beperkt aantal SRA-kantoren houdt de AFM er rekening mee dat verdere kwaliteitsverhogende maatregelen niet mogelijk blijken te zijn om de kwaliteit van wettelijke controles op een voldoende niveau te brengen. Deze kantoren moeten overwegen herhaling van kwaliteitsproblemen te voorkomen door te stoppen met het verrichten van wettelijke controles.

Beoordeling en opvolging van actieplannen

De AFM zal in het eerste kwartaal van 2014 de ontvangen actieplannen beoordelen. Als de AFM oordeelt dat het kantoor maatregelen neemt die naar verwachting de wettelijkecontrolepraktijk op het noodzakelijke kwaliteitsniveau brengen, zal in 2014 opnieuw een dossieronderzoek plaatsvinden. Dit onderzoek is bedoeld te beoordelen of de maatregelen inderdaad het beoogde kwaliteitsverhogende effect hebben gehad. Deze dossieronderzoeken zal de AFM bij de SRA-kantoren op basis van het convenant uitvoeren in samenwerking met de SRA.⁶ Bij deze dossieronderzoeken zal onder meer worden vastgesteld of de uitvoering van het actieplan heeft geleid tot de benodigde verbetering in de kwaliteit van wettelijke controles. Mocht de uitvoering van de wettelijke controles dan nog onvoldoende zijn, dan kan de AFM overwegen formele handhavingsmaatregelen te treffen.

---

⁶ Zie ook voetnoot 2.

Als de AFM op basis van het onderzoek en de ontvangen actieplannen echter oordeelt dat een kantoor niet in staat zal zijn kwalitatief goede wettelijke controles te doen, zal zij in eerste instantie het gesprek aangaan met deze kantoren. Hierbij bespreekt de AFM met het desbetreffende kantoor of het behouden van de vergunning nog wel past. Dit gesprek kan aanleiding zijn voor de AFM nader onderzoek te verrichten en waar nodig over te gaan tot formele handhavingsmaatregelen. Hierbij moet worden gedacht aan het geven van een aanwijzing, het opleggen van een last onder dwangsom of bestuurlijke boete, het indienen van een tuchtklacht bij de Accountantskamer, of, in het uiterste geval, het intrekken van de vergunning. Welke handhavingsmaatregel wordt getroffen, zal per kantoor worden bepaald op grond van ons handhavingsbeleid.

Sectorbrede verbetermaatregelen nodig

Verder voert de AFM inmiddels een goede dialoog met de sector, waaronder de niet-OOB-accountantsorganisaties en hun adviseurs, de beroepsorganisaties en hun toetsers. Deze dialoog heeft als doel bij te dragen aan de totstandkoming van sectorbrede maatregelen die een kwaliteitsverbetering bevorderen. De AFM heeft de stellige indruk dat de sector zich inmiddels realiseert dat de wettelijke controles die zijn verricht van onvoldoende kwaliteit zijn en dat verbetermaatregelen sectorbreed nodig zijn.

De SRA biedt de bij haar aangesloten kantoren de mogelijkheid de cursus “Lessen trekken uit AFM themaonderzoeken (niet-OOB-kantoren)” te volgen.⁷ In deze cursus wordt ingegaan op de bevindingen en conclusies van de AFM en wordt ingegaan op de vervolgstappen voor kwaliteitsverbetering. De NBA heeft voor alle openbare accountants een verplicht PE-onderwerp over de kwaliteit van de accountantscontrole aangekondigd.⁸ Verder wordt bekeken hoe de accountantsopleiding beter kan worden vormgegeven.

In 2014 zullen, in het kader van het convenant met de SRA, ook toetsingen plaatsvinden bij SRA-kantoren die niet zijn onderzocht in het themaonderzoek van de AFM. Bij deze kantoren zal onder andere worden vastgesteld of de tekortkomingen zoals beschreven in dit onderzoeksrapport ook bij hen van toepassing zijn.

---

⁷ Zie [https://www.sra.nl/educatie/eocu-lessen-trekken-uit-afm-themaonderzoeken-\(niet-oob-kantoren\)](https://www.sra.nl/educatie/eocu-lessen-trekken-uit-afm-themaonderzoeken-(niet-oob-kantoren)).

⁸ Zie <http://www.nba.nl/Voor-leden/Permanente-educatie/Verplicht-PE-onderwerp-20142015/>

3 Themaonderzoek

3.1 Achtergrond

De Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta) is in 2006 in werking getreden. Sinds die tijd houdt de AFM toezicht op alle accountantsorganisaties die jaarrekeningcontroles verrichten ten behoeve van het maatschappelijk verkeer (wettelijke controles). Om wettelijke controles te mogen verrichten, moet een accountantsorganisatie beschikken over een vergunning van de AFM. Accountantsorganisaties die in 2006 al wettelijke controles verrichtten, konden gebruikmaken van een overgangsregeling en doorgaan met het uitvoeren van die controles totdat de AFM onherroepelijk op hun vergunningaanvraag had beslist. In totaal vroegen 699 accountantsorganisaties een niet-OOB-vergunning aan onder de overgangsregeling.

Na twee jaar onderzoek heeft de AFM op 29 september 2008⁹ aan 463 accountantsorganisaties een niet-OOB-vergunning verleend. Bij ongeveer een derde van deze 463 accountantsorganisaties heeft de AFM een of meerdere aandachtspunten of veronderstellingen opgenomen in de vergunning. Bijna 34% van de 699 aanvragers kreeg geen vergunning, omdat zij niet aan de eisen uit de Wta konden of wilden voldoen. Het grootste deel van deze groep aanvragers heeft zelf de vergunningaanvraag ingetrokken. Bij de resterende aanvragers heeft de AFM de vergunningaanvraag afgewezen. Begin 2013 beschikten 447 accountantsorganisaties over een niet-OOB-vergunning.

Na de periode van vergunningverlening heeft de AFM in eerste instantie vooral onderzoek gedaan bij accountantsorganisaties met een OOB-vergunning. Deze OOB-accountantsorganisaties verrichten het merendeel van alle wettelijke controles bij niet-OOB-cliënten in Nederland. Daarnaast controleren zij de jaarrekeningen van alle OOB's (beursfondsen, banken en verzekeraars). De AFM heeft publiek gerapporteerd over deze onderzoeken.¹⁰ Met deze onderzoeken heeft de AFM een beeld gekregen van de kwaliteit van de wettelijke controles die de OOB-accountantsorganisaties uitvoeren.

Om het beeld van de kwaliteit van de uitvoering van wettelijke controles in Nederland compleet te maken doet de AFM in 2013 een themaonderzoek naar de kwaliteit van de wettelijke controles uitgevoerd door de niet-OOB-accountantsorganisaties. Niet-OOB-accountantsorganisaties verrichten wettelijke

---

⁹ Zie het verslag "Vergunningverlening Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta) leidt tot kwaliteitsverbetering" van 29 september 2008.

¹⁰ Rapport algemene bevindingen kredietcrisis onderzoek-3 december 2009, Rapport algemene bevindingen kwaliteit accountantscontrole en kwaliteitsbewaking-1 september 2010, Rapport prikkels voor kwaliteit accountantscontrole-6 oktober 2010, Rapport wettelijke controles bij woningcorporaties-12 december 2012, Rapport kwaliteit accountantscontrole en stelsel kwaliteitsbeheersing en –bewaking bij negen OOB-vergunninghouders-21 maart 2013 en Rapport naleving overgangsregeling scheiding controle en advies- 27 maart 2013.

controles bij ondernemingen in het midden- en kleinbedrijf (mkb)¹¹, maar ook bij grote bedrijven die niet beursgenoteerd zijn.

Verschillende partijen vertrouwen op het oordeel van de accountant over de jaarrekeningen van niet-OOB-cliënten. Dat geldt voor de leiding van deze controlecliënten, maar ook voor externe partijen zoals leveranciers, crediteuren, aandeelhouders, banken, de Belastingdienst, maar ook de Nederlandsche Bank waar het gaat om bijvoorbeeld pensioenfondsen en pensioenuitvoeringsorganisaties. Zij moeten erop kunnen vertrouwen dat het oordeel van de accountant over de jaarrekening onafhankelijk tot stand is gekomen, dat de accountant zich bij de controle professioneel-kritisch heeft opgesteld en dat het controledossier voldoende onderbouwing biedt van het oordeel van de accountant. De jaarrekening moet betrouwbaar zijn en voldoende relevante informatie bevatten om beslissingen op te kunnen baseren.

3.2 Het themaonderzoek

Het doel van het themaonderzoek is een goed beeld te krijgen van de kwaliteit van de wettelijke controles die zijn verricht door de niet-OOB-accountantsorganisaties. In het themaonderzoek richt de AFM zich primair op de beoordeling van de kwaliteit van de uitgevoerde wettelijke controles door middel van dossieronderzoek bij een selectie van NBA- en SRA-kantoren. Daarnaast beoordeelt de AFM ook de kwaliteit van de financiële verslaggeving die door de geselecteerde accountants is gecontroleerd. Als de AFM de kwaliteit van de wettelijke controles beoordeelt als 'onvoldoende', dan vraagt zij de desbetreffende accountantsorganisatie een oorzakenanalyse uit te voeren en een actieplan op te stellen. Deze moeten ertoe leiden dat externe accountants de geconstateerde tekortkomingen in controles herstellen en dat zij tekortkomingen in de toekomst voorkomen. De AFM publiceert de uitkomsten van de dossieronderzoeken in een generieke rapportage. Deze rapportage bevat de uitkomsten van de dossieronderzoeken bij de SRA-kantoren. Op 11 juli 2013 heeft de AFM de uitkomsten van de dossieronderzoeken bij de NBA-kantoren gepubliceerd. Ten slotte voert de AFM naar aanleiding van dit themaonderzoek een dialoog met de sector om de bevindingen breed onder de aandacht te brengen en de sector te motiveren tot het nemen van de benodigde sectorbrede maatregelen.

3.3 Het onderzoeksproces

3.3.1 Selectie van kantoren

Om een beeld te krijgen van de kwaliteit van wettelijke controles bij niet-OOB-accountantsorganisaties is het niet alleen praktisch onmogelijk, maar ook niet nodig

---

¹¹ Kleine ondernemingen kunnen overigens onder voorwaarden gebruikmaken van een vrijstelling voor de controle van hun jaarrekening. In dat geval is geen sprake van een wettelijke controle.

alle 447 niet-OOB-vergunninghouders te onderzoeken. De AFM heeft een selectie gemaakt.

Onder de niet-OOB-vergunninghouders bevinden zich 81 kantoren die helemaal geen wettelijke controles verrichten.¹² Deze kantoren zijn in de selectie buiten beschouwing gelaten. Uit de groep van 366 niet-OOB-accountantsorganisaties die wel wettelijke controles verrichten heeft de AFM een selectie gemaakt van vijftig kantoren. Deze selectie omvat dertig NBA-kantoren en twintig SRA-kantoren.¹³ Het themaonderzoek wordt bij alle vijftig geselecteerde kantoren op vergelijkbare wijze uitgevoerd.

De kantoren die voor het themaonderzoek zijn geselecteerd, zijn zo gekozen dat de selectie een redelijke dwarsdoorsnede vormt van de gehele groep van NBA-kantoren en SRA-kantoren. Voor de selectie van de SRA-kantoren heeft de AFM de kantoren ingedeeld in een aantal categorieën op basis van het aantal wettelijke controles dat zij uitvoeren. Vervolgens heeft de AFM uit iedere categorie enkele kantoren geselecteerd op basis van een risicoanalyse en enkele kantoren willekeurig. Hoewel ongeveer 48% van de SRA-kantoren meer dan tien wettelijke controles verricht, heeft de AFM het aantal kantoren in deze categorie uitgebreid tot 65% van de selectie. De AFM heeft dus wat meer relatief grotere SRA-kantoren geselecteerd.

In tabel 2 is per categorie vermeld hoeveel SRA-kantoren in totaal in die categorie vallen en hoeveel de AFM daarvan heeft geselecteerd voor het onderzoek.

Aantal wettelijke controles per kantoor	Alle niet-OOB-accountantsorganisaties	Alle SRA-kantoren	Geselecteerde SRA-kantoren
0	81 (18%)	33 (12%)	0 (0%)
1-5	144 (32%)	60 (23%)	4 (20%)
6-10	71 (16%)	46 (17%)	3 (15%)
11-20	67 (15%)	49 (18%)	4 (20%)
21-50	51 (11%)	46 (17%)	4 (20%)
> 50	33 (7%)	31 (12%)	5 (25%)
Totaal aantal kantoren	447 (100%)	265 (100%)	20 (100%)
Totaal aantal wettelijke controles	6.854	5.842	920

Tabel 2. Geselecteerde kantoren per categorie aantal wettelijke controles.

¹² In de Wijzigingswet financiële markten 2014 die op 17 mei 2013 ter goedkeuring is voorgelegd aan de Tweede Kamer wordt een bepaling toegevoegd aan de Wta die de AFM de mogelijkheid geeft om een vergunning in te trekken als de vergunninghouder gedurende een periode van 36 maanden geen gebruik van de vergunning heeft gemaakt. Zie <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-33632-2.html>.

¹³ De SRA heeft op basis van de convenanten met de AFM van 28 september 2006 en 13 december 2011 al meerdere jaren toetsingen uitgevoerd bij SRA-kantoren en daarbij ook de kwaliteit van wettelijke controles beoordeeld. De NBA heeft tot 2013 nog niet de kwaliteit van wettelijke controles getoetst bij NBA-kantoren, maar haar toetsingen beperkt tot andere werkzaamheden van deze kantoren. Om deze reden heeft de AFM meer NBA-kantoren dan SRA-kantoren opgenomen in haar selectie.

3.3.2 Informatie-uitvraag

De AFM heeft eind mei 2013 de geselecteerde twintig SRA-kantoren geïnformeerd over het feit dat zij waren geselecteerd voor onderzoek. De AFM heeft ieder van die kantoren gevraagd een overzicht te verstrekken van alle wettelijke controles die het kantoor verricht, waarop per wettelijke controle is vermeld:

- in welke branche de cliënt actief is;
- wat de strekking en de datum van de laatste controleverklaring was;
- op welke datum het controledossier is afgesloten;
- hoeveel het honorarium van de wettelijke controle bedroeg;
- de naam van de externe accountant;
- de vestiging van waaruit de controle is uitgevoerd; en
- of bij de controle gebruik is gemaakt van werkzaamheden van deskundigen of van andere accountants; en
- of een opdrachtgerichte kwaliteitsbeoordeling (OKB) of interne review heeft plaatsgevonden op de controle.

De AFM heeft deze informatie gebruikt voor de selectie van de te beoordelen wettelijke controles.

3.3.3 Selectie van wettelijke controles

In het themaonderzoek richt de AFM zich primair op de beoordeling van de kwaliteit van de uitgevoerde wettelijke controles door middel van dossieronderzoek. Het aantal wettelijke controles dat de AFM per kantoor heeft geselecteerd voor onderzoek is afhankelijk van de omvang van de controlepraktijk van het geselecteerde kantoor. Als een kantoor meer dan vijftig wettelijke controles verricht, dan heeft de AFM in beginsel vijf wettelijke controles geselecteerd voor onderzoek. In principe heeft de AFM vier van deze vijf controles beoordeeld. De vijfde controle was de 'reserve'. Deze controle is alleen beoordeeld als de vier onderzochte controles geen eenduidig beeld opleverden van de kwaliteit van uitvoering van de controles bij het kantoor. Als een kantoor vijftig of minder dan vijftig wettelijke controles verricht, dan heeft de AFM er drie geselecteerd en er twee beoordeeld. De derde controle was hier de 'reserve'. Van kantoren die slechts één of twee wettelijke controles verrichten, heeft de AFM alle wettelijke controles geselecteerd en beoordeeld.

Bij de selectie van de te beoordelen wettelijke controles per kantoor heeft de AFM verschillende criteria gehanteerd. In de eerste plaats heeft de AFM recent afgeronde wettelijke controles geselecteerd. Dit betrof in de meeste gevallen controles over het boekjaar 2012. Verder wilde de AFM, waar dat mogelijk is, graag controles zien van meerdere externe accountants en vooral van die externe accountants die relatief veel wettelijke controles doen. Daarnaast is de focus gelegd op controles in branches die in het bijzonder zijn getroffen door de financiële crisis. In deze branches zijn er vaak bijzondere aandachtspunten voor de controle. Zo heeft de AFM, daar waar dat kan, controles geselecteerd bij cliënten die actief zijn in de bouw, de (financiële) dienstverlening of het vastgoed. In totaal heeft de AFM 61 wettelijke controles

geselecteerd en van 47 wettelijke controles de kwaliteit beoordeeld. In tabel 3 is weergegeven hoe deze wettelijke controles zijn verdeeld over de branches waarin de controlecliënten actief zijn.

Branche	Aantal beoordeelde wettelijke controles
Bouw	15
(Financiële) dienstverlening	11
Vastgoed	1
Handel	19
Productie	1
Totaal	47

Tabel 3. Beoordeelde wettelijke controles per branche.

De AFM heeft de twintig SRA-kantoren geïnformeerd over welke wettelijke controles waren geselecteerd en hen gevraagd de gecontroleerde jaarrekeningen van de geselecteerde controlecliënten toe te sturen ten behoeve van het onderzoek naar de kwaliteit van de jaarverslaggeving.

3.3.4 Informatiebijeenkomst

De AFM heeft de externe accountants van de geselecteerde wettelijke controles en een beperkt aantal teamleden of kantoorgenoten uitgenodigd voor een informatiebijeenkomst over het themaonderzoek. In deze bijeenkomst heeft de AFM het onderzoek toegelicht en was er gelegenheid vragen te stellen.

3.3.5 Onderzoek financiële verslaggeving

Hoewel het themaonderzoek vooral is gericht op de beoordeling van de kwaliteit van de uitgevoerde wettelijke controles, heeft de AFM in dit onderzoek voor het eerst ook systematisch gekeken naar de kwaliteit van de financiële verslaggeving. Van alle geselecteerde cliënten heeft de AFM voorafgaand aan het dossieronderzoek getoetst of de jaarverslaggeving op een aantal specifieke punten voldoet aan de van toepassing zijnde verslaggevingsstandaarden. Hiervoor heeft de AFM kennisgenomen van de gecontroleerde jaarrekeningen en waar nodig tijdens het dossieronderzoek een mondelinge toelichting verkregen van de verantwoordelijke externe accountant. Op deze manier heeft de AFM ook een beeld gekregen van de kwaliteit van de verslaggeving. De belangrijkste uitkomsten van dit onderzoek zijn tijdens het dossieronderzoek teruggekoppeld aan de externe accountant.

3.3.6 Selectie van aandachtsgebieden binnen wettelijke controles

De AFM heeft niet de volledige wettelijke controle beoordeeld, maar een aantal onderdelen daarvan. Die onderdelen zijn geselecteerd die in het bijzonder de

aandacht vragen van de accountant gegeven de branche. In het themaonderzoek heeft de AFM zich op de volgende onderdelen van de controle gericht:

- volledigheid opbrengstenverantwoording (waaronder IT);
- onderhanden projecten;
- waardering activa;
- gebruikmaken van werkzaamheden van deskundigen;
- continuïteitsveronderstelling.

Op één opdracht na heeft de AFM voor iedere wettelijke controle beoordeeld hoe de externe accountant de volledigheid van de opbrengstenverantwoording heeft gecontroleerd.¹⁴ De AFM heeft dit onderdeel van de controle gekozen, omdat de controle van de volledigheid van de opbrengstenverantwoording voor veel accountants moeilijk blijkt te zijn.¹⁵

Daarnaast heeft de AFM één of meer van de overige hiervoor genoemde onderwerpen geselecteerd voor nader onderzoek. De keuze voor deze onderwerpen is onder andere afhankelijk van de sector waarin de controlecliënt actief is en wordt gemaakt op basis van professionele oordeelsvorming. Het onderwerp ‘onderhanden projecten’ was bijvoorbeeld doorgaans alleen relevant voor controlecliënten in de sector bouw. Voor het onderwerp ‘waardering activa’ is op basis van de sector een keuze gemaakt voor de meeste relevante post: vastgoed, debiteuren, voorraden of financiële vaste activa. In het geval dat de waardering van vastgoed is geselecteerd als aandachtsgebied, heeft de AFM daarbij ook beoordeeld op welke wijze de externe accountant gebruik heeft gemaakt van werkzaamheden van een deskundige. Als uit de verslaggeving van de controlecliënt of uit het controledossier blijkt dat de controlecliënt er financieel niet sterk voor staat, dan heeft de AFM ook beoordeeld op welke wijze de externe accountant de gehanteerde continuïteitsveronderstelling heeft gecontroleerd. Ten slotte is de AFM in alle controledossiers alert geweest op eventuele overige ernstige tekortkomingen.

3.3.7 Dossieronderzoek

De AFM heeft de wettelijke controles van ieder geselecteerd SRA-kantoor steeds beoordeeld op één dag bij de AFM in Amsterdam. Voor dit onderzoek zijn de externe accountants uitgenodigd die verantwoordelijk waren voor de geselecteerde controles. De externe accountants konden ervoor kiezen een collega mee te nemen. De externe accountants hebben hun controledossiers meegenomen naar de AFM.

Een dossieronderzoek van de AFM is interactief: de AFM vraagt de externe accountant de door de AFM geselecteerde onderdelen van de controle toe te lichten aan de hand van zijn controledossier. Door middel van vraag en antwoord vormen de toezichthouders van de AFM zich een beeld van de uitgevoerde

---

¹⁴ Zie paragraaf 5.1 voor de uitzondering.

¹⁵ Zie paragraaf 5.2.1 voor een verdere uiteenzetting van de complexiteit van de controle van de (volledigheid van de) opbrengstenverantwoording.

controlewerkzaamheden en een mening over de kwaliteit van de uitgevoerde controle. Het is aan de externe accountant om aan de hand van het controledossier aan te tonen dat de controleverklaring die hij heeft afgegeven voldoende is onderbouwd en dat de wettelijke controle is verricht in overeenstemming met de controlestandaarden en overige wet- en regelgeving.

Na afloop van het dossieronderzoek bespreken de toezichthouders, met de externe accountant de geconstateerde feiten uit het onderzoek en hoe zij de kwaliteit van de wettelijke controle en de jaarrekening beoordelen en welke opvolging de AFM verwacht van de externe accountant en het kantoor.

3.3.8 Schriftelijke rapportage

Uit het oogpunt van zorgvuldigheid heeft ieder kantoor na afloop van het onderzoek een rapportage ontvangen waarin de bevindingen van de AFM op de controledossiers en de getoetste jaarrekeningen schriftelijk zijn vastgelegd. Mocht er toch nog informatie zijn die tijdens het onderzoek niet aan de orde is geweest, maar wel een ander licht werpt op de bevindingen van de AFM, dan heeft het kantoor vier weken de tijd gekregen dit kenbaar te maken aan de AFM.

4 Beeld van de controlemarkt van SRA-kantoren

In dit hoofdstuk is informatie opgenomen over de omvang van SRA-kantoren.¹⁶ Deze informatie heeft onder andere betrekking op het aantal vergunninghouders, het aantal wettelijke controles, de door deze kantoren behaalde omzet, het aantal betrokken externe accountants en de omvang van controlecliënten. De gegevens van de SRA-kantoren worden hierbij vergeleken met die van de NBA-kantoren en de OOB-accountantsorganisaties (Big 4 en overig). In bijlage 1 zijn de kwantitatieve gegevens uit dit hoofdstuk in tabellen samengevat. Verder is een beschrijving opgenomen van de kenmerken van de controlepraktijk van SRA-kantoren op basis van de gesprekken die de AFM met deze kantoren heeft gevoerd.

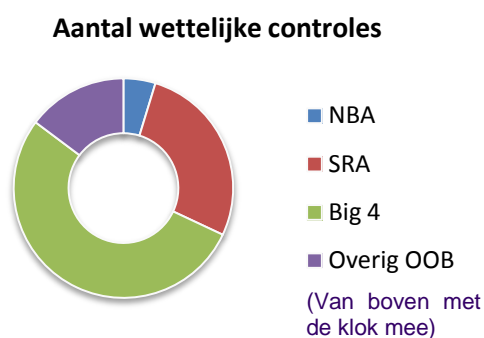
4.1 Omvang SRA-kantoren

Begin 2013 beschikten in totaal 460 accountantsorganisaties over een Wta-vergunning: 13 daarvan mogen ook OOB's controleren en 447 uitsluitend niet-OOB's. Van de niet-OOB-vergunninghouders is ongeveer 60% een SRA-kantoor en 40% een NBA-kantoor. Niet alle Wta-vergunninghouders verrichten ook daadwerkelijk wettelijke controles: 366 kantoren (82%) voeren ook daadwerkelijk wettelijke controles uit. Ruim 26% van de NBA-kantoren en 12% van de SRA-kantoren heeft eigenlijk geen vergunning nodig.

De SRA-kantoren bedienen een aanzienlijk deel van de Nederlandse controlemarkt. Zij verrichten meer dan een kwart van het totaal aantal wettelijke controles, behalen daarmee bijna € 100 miljoen omzet en het merendeel van de externe accountants van deze kantoren verricht meer dan vijf wettelijke controles per persoon.

Aantal wettelijke controles

De niet-OOB-vergunninghouders nemen samen bijna 32% van alle wettelijke controles voor hun rekening, ongeveer 6.850 van de 21.400 per jaar. Figuur 1 geeft voor iedere categorie van vergunninghouders (NBA-kantoren, SRA-kantoren, Big 4- en overige OOB-accountantsorganisaties) weer welk aandeel zij hebben in het

Figuur 1

¹⁶ Deze informatie afkomstig uit de AFM Monitor Accountantsorganisaties 2012. De Monitor is één van de toezichtsinstrumenten die de AFM gebruikt voor het uitvoeren van het doorlopend toezicht op accountantsorganisaties. Het is een vragenlijst waarin accountantsorganisaties jaarlijks informatie verstrekken aan de AFM die zij nodig heeft voor het effectief en efficiënt uitvoeren van haar toezichttaak. Daarmee dragen accountantsorganisaties bij aan de doelstellingen van de wet- en regelgeving. De AFM gebruikt deze informatie om kennis te verkrijgen over individuele accountantsorganisaties, maar ook over alle vergunninghoudende accountantsorganisaties gezamenlijk. De Monitor 2012 is in de periode november/december 2012 ingevuld door de accountantsorganisaties. De gepresenteerde cijfers zijn gebaseerd op de informatie die de accountantsorganisaties hebben verstrekt aan de AFM. De AFM heeft geen onderzoek uitgevoerd om te verifiëren of de verstrekte informatie betrouwbaar is.

totale aantal wettelijke controles. De SRA-kantoren verrichten ongeveer 27% van het totale aantal wettelijke controles in Nederland.

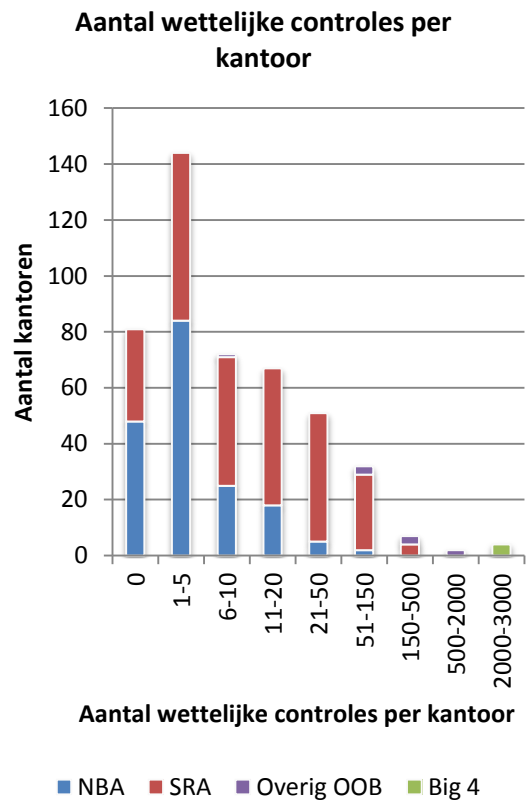
De SRA-kantoren verrichten per kantoor gemiddeld meer wettelijke controles dan de NBA-kantoren. Ongeveer 65% van de SRA-kantoren verricht meer dan vijf wettelijke controles. Voor de NBA-kantoren is dit slechts 27%. Alle OOB-kantoren verrichten per kantoor meer dan vijf wettelijke controles. In figuur 2 is weergegeven hoeveel kantoren een bepaald aantal wettelijke controles verrichten.

Omzet uit wettelijke controles

De niet-OOB-accountantsorganisaties hebben een aandeel van ongeveer 14% in de totale omzet die alle Wta-vergunninghouders gezamenlijk behalen met het verrichten van wettelijke controles: 12% voor de SRA-kantoren en 2% voor de NBA-kantoren (zie figuur 3).

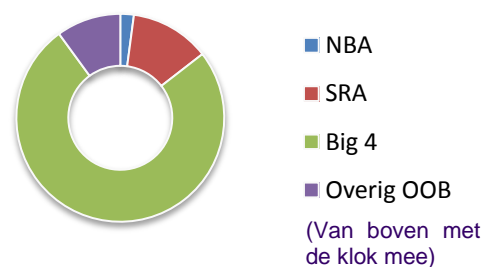
De controlepraktijk van niet-OOB-accountantsorganisaties is aanzienlijk kleiner dan die van OOB-accountantsorganisaties gemeten naar behaalde omzet. Niet-OOB-accountantsorganisaties verdienen ongeveer 10% van hun totale netto-omzet met het verrichten van wettelijke controles (SRA-kantoren:

10%, NBA-kantoren: 8%), terwijl dit voor de OOB-accountantsorganisaties bijna 40% is. De gemiddelde omzet per wettelijke controle is voor SRA- en NBA-kantoren gelijk (ongeveer €17.000) en lager dan de gemiddelde omzet per wettelijke controle bij de Big 4- en de overige OOB-accountantsorganisaties (ongeveer €53.000 respectievelijk € 26.000).

Figuur 2

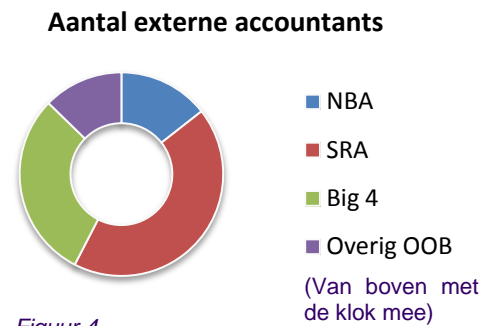
Omzet uit wettelijke controles

Figuur 3

Aantal externe accountants

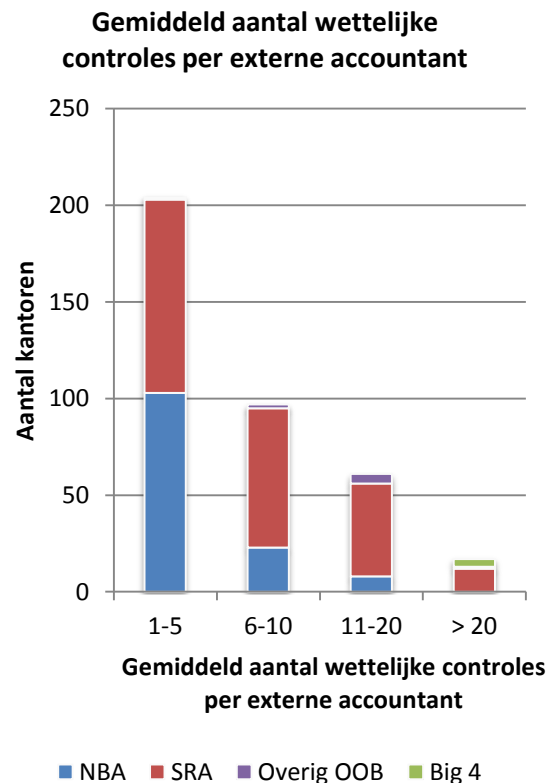
In totaal zijn de circa 21.400 wettelijke controles uitgevoerd onder verantwoordelijkheid van 1.464 externe accountants. 632 (43%) externe accountants waren werkzaam voor een SRA-kantoor en 211 (14%) voor een NBA-kantoor. Figuur 4 geeft aan hoe het totale aantal externe accountants is verdeeld over de SRA- en NBA-kantoren en de Big 4- en overige OOB-accountantsorganisaties.

Figuur 4

Bij bijna 57% van de SRA-kantoren die wettelijke controles uitvoeren, verrichten de externe accountants gemiddeld meer dan vijf wettelijke controles per persoon. Bij de NBA-kantoren is dit slechts 23%. In figuur 5 is weergegeven bij hoeveel kantoren het gemiddelde aantal wettelijke controles per externe accountant valt in een van de vermelde categorieën.

De twintig geselecteerde SRA-kantoren zijn een redelijke afspiegeling van de gehele groep van SRA-kantoren die wettelijke controles verrichten. Hoewel ongeveer 14% van de SRA-kantoren die wettelijke controle verrichten meer dan vijftig wettelijke controles uitvoeren, heeft de AFM het aantal kantoren in deze categorie uitgebreid tot 25% van de selectie en dus relatief meer grotere SRA-kantoren geselecteerd. Deze twintig geselecteerde SRA-kantoren verrichtten in totaal ongeveer 920 wettelijke controles, waarvoor 73 externe accountants verantwoordelijk waren. Ze behaalden ongeveer € 171 miljoen totale netto-omzet en ongeveer € 14 miljoen omzet met het verrichten van wettelijke controles.

Figuur 5

4.2 Kenmerken controlepraktijk SRA-kantoren

De AFM heeft naast de uitvoering van dossieronderzoeken ook de algemene financiële kenmerken van controlecliënten in de niet-OOB-sector bekeken en met de geselecteerde SRA-kantoren gesproken over hun beeld van deze sector en hun visie op de toekomst van hun kantoor.

De financiële cijfers van Nederlandse ondernemingen voor de periode 2009-2011 laten zien dat de controlecliënten van niet-OOB-accountantsorganisaties duidelijk kleiner zijn dan de controlecliënten van OOB-accountantsorganisaties. Deze controlecliënten hebben bijvoorbeeld significant minder bedrijfsopbrengsten, bedrijfsresultaat, balanstotaal, eigen vermogen, werknemers, aandeelhouders, deelnemingen en brutowinst. De controlecliënten van OOB-accountantsorganisaties zijn gemiddeld groter. Tussen controlecliënten van SRA-kantoren en van NBA-kantoren zijn echter nauwelijks verschillen.

Op basis van de gesprekken met de SRA-kantoren heeft de AFM een beeld verkregen over hoe de controlecliënten van deze kantoren aankijken tegen de wettelijke controle en hoe deze SRA-kantoren hun eigen toekomst zien.

Voor meerdere SRA-kantoren vormt het verrichten van wettelijke controles veelal de basis om een totaalpakket aan dienstverlening te kunnen aanbieden aan cliënten. Zij geven aan graag een 'full-service' kantoor te zijn en de wettelijke controle daarbij te beschouwen als een belangrijk onderdeel. 65% van de geselecteerde SRA-kantoren hebben een aparte afdeling ingericht voor hun controlewerkzaamheden. De grotere controlecliënten, cliënten die grotendeels gefinancierd worden door een bank, onderdeel uitmaken van een (internationale) groep of non-profitorganisatie zijn, zien meer toegevoegde waarde in de wettelijke controle. De twintig beoordeelde SRA-kantoren hebben aangegeven dat zij bij circa 70% van de 47 beoordeelde wettelijke controles de indruk hebben dat de controlecliënt belang hecht aan de controle. Zij ervaren in die gevallen ook vrijwel geen druk op de prijs van die controle.

Voor controlecliënten met een directeur-grootaandeelhouder en voor cliënten die vooral gefinancierd zijn met eigen vermogen, zoals familiebedrijven, is de wettelijke controle vaker een 'noodzakelijk kwaad'. Deze cliënten hechten relatief weinig waarde aan de wettelijke controle. Dit doet niet af aan het feit dat voor andere partijen in het maatschappelijk verkeer, zoals leveranciers, crediteuren, werknemers en de Belastingdienst, de wettelijke controle wel degelijk waarde toevoegt.

Verder heeft de AFM de SRA-kantoren gevraagd naar de ambities voor de toekomst van hun controlepraktijk. Meer dan de helft van de twintig beoordeelde SRA-kantoren heeft de ambitie om de controlepraktijk te laten groeien. De overige kantoren denkt de huidige status te zullen handhaven. Sommige van deze kantoren geven aan geen specifieke groei-doelstellingen te hebben, of zien in de huidige economische marktomstandigheden geen geschikte groeimogelijkheden. Geen van de twintig beoordeelde SRA-kantoren voorziet op korte termijn te stoppen met het uitvoeren van wettelijke controles.

5 Uitkomsten van het onderzoek

Dit hoofdstuk beschrijft de uitkomsten van de beoordeling die de AFM heeft uitgevoerd op 47 wettelijke controles van de 20 geselecteerde SRA-kantoren en 61 gecontroleerde jaarrekeningen van controlecliënten van deze SRA-kantoren.¹⁷ Paragraaf 5.1 beschrijft tot welke conclusie de AFM is gekomen ten aanzien van de kwaliteit van de 47 beoordeelde wettelijke controles. Deze paragraaf beschrijft ook aan welke kenmerken wettelijke controles voldoen die zijn aangemerkt als ‘voldoende’ of ‘onvoldoende’. Paragraaf 5.2 geeft een overzicht van de inhoudelijke tekortkomingen die de AFM heeft aangetroffen in de beoordeelde wettelijke controles. De paragrafen 5.3 en 5.4 beschrijven achtereenvolgens de conclusie van de AFM ten aanzien van de kwaliteit van de financiële verslaggeving van 61 niet-OOB-controlecliënten en de inhoudelijke tekortkomingen die de AFM in die financiële verslaggeving heeft aangetroffen.

5.1 Kwaliteit van wettelijke controles

De AFM heeft in 38 van de 47 beoordeelde wettelijke controles van 20 SRA-kantoren met een niet-OOB-vergunning ernstige tekortkomingen aangetroffen. Deze tekortkomingen hebben betrekking op het feit dat de externe accountants die verantwoordelijk waren voor de adequate uitvoering van de wettelijke controles, geen voldoende en geen geschikte controle-informatie hebben verkregen over de jaarrekening als geheel om hun accountantsoordeel te kunnen onderbouwen. De AFM heeft daarom de kwaliteit van deze 38 wettelijke controles, 81% van het totale aantal beoordeelde wettelijke controles, aangemerkt als ‘onvoldoende’.

In tabel 4 onderscheidt de AFM de kwaliteit van de 47 beoordeelde wettelijke controles in vier categorieën. Categorie 1 betreft de wettelijke controles die zijn aangemerkt als ‘voldoende’. Dit zijn wettelijke controles waarbij de AFM in de beoordeelde onderdelen geen ernstige tekortkomingen heeft aangetroffen. De categorieën 2, 3 en 4 bevatten de wettelijke controles waarbij de AFM ernstige tekortkomingen heeft geconstateerd en die daarom zijn aangemerkt als ‘onvoldoende’. Daarbij is een onderscheid gemaakt naar de aard van de tekortkomingen die tot het oordeel ‘onvoldoende’ hebben geleid, waarbij de wettelijke controles in categorie 2 relatief de hoogste kwaliteit hebben en de wettelijke controles in categorie 4 de laagste.

---

¹⁷ Zie ook paragraaf 3.3.3 waarin is beschreven dat de AFM een aantal wettelijke controles als ‘reserve’ heeft geselecteerd. Van deze reservecontroles is wel de desbetreffende jaarrekening beoordeeld.

Categorie	Aantal wettelijke controles	Beoordeling	Toelichting
1	9 (19%)	Voldoende	Geen ernstige tekortkomingen.
2	17 (36%)	Onvoldoende	Op specifieke onderdelen onvoldoende controlewerkzaamheden uitgevoerd.
3	17 (36%)	Onvoldoende	Enige controlewerkzaamheden uitgevoerd, maar zeer basale controletechnieken niet of verkeerd toegepast.
4	4 (9%)	Onvoldoende	Niet of nauwelijks sprake van controlewerkzaamheden, maar vooral van administratieve en samenstelwerkzaamheden.

Tabel 4. Kwaliteit van 47 beoordeelde wettelijke controles onderscheiden in vier categorieën.

De AFM heeft bij achttien SRA-kantoren (90%) ten minste één wettelijke controle als ‘onvoldoende’ aangemerkt. Bij slechts twee SRA-kantoren (10%) heeft de AFM geen ernstige tekortkomingen geconstateerd.

Zoals beschreven in hoofdstuk 3, heeft de AFM zich bij de beoordeling van de 47 geselecteerde wettelijke controles gericht op twee of meer van de volgende aandachtsgebieden:

- opbrengstenverantwoording (waaronder IT);
- onderhanden projecten;
- waardering activa;
- gebruikmaken van werkzaamheden van deskundigen; en
- continuïteitsveronderstelling.

Voor ieder van deze aandachtsgebieden heeft de AFM beoordeeld of de externe accountant ‘voldoende en geschikte controle-informatie’ heeft verkregen.¹⁸ De accountant heeft bij het uitvoeren van een accountantscontrole als doel een oordeel te vellen over de vraag of de jaarrekening in alle materiële opzichten voldoet aan de verslaggevingsregels. Daarvoor moet de accountant een redelijke mate van zekerheid verkrijgen over de vraag of de jaarrekening als geheel geen afwijking van materieel belang bevat die het gevolg is van fraude of van fouten. De accountant verkrijgt deze zekerheid door het verzamelen van voldoende en geschikte controle-informatie. Controle-informatie is bijvoorbeeld informatie uit de financiële administratie waarop de jaarrekening is gebaseerd, of andere informatie van de controlecliënt of van derden. Voldoende en geschikte controle-informatie is noodzakelijk om het oordeel van de accountant en de controleverklaring te onderbouwen. Het aspect ‘voldoende’ is de maatstaf voor de hoeveelheid controle-informatie. Het aspect ‘geschikt’ is de

¹⁸ Dat wil zeggen dat de AFM heeft vastgesteld of sprake is van overtredingen van NV COS 200 ‘Algemene doelstellingen van de onafhankelijke accountant, alsmede het uitvoeren van een controle overeenkomstig de Standaarden’, paragraaf 17: “Om een redelijke mate van zekerheid te verkrijgen dient de accountant voldoende en geschikte controle-informatie te verkrijgen teneinde het controlerisico naar een aanvaardbaar laag niveau terug te brengen waardoor de accountant in staat wordt gesteld om redelijke conclusies te trekken waarop hij zijn oordeel kan baseren.”

maatstaf voor de kwaliteit van de controle-informatie. Kwaliteit wil zeggen dat de controle-informatie relevant en betrouwbaar is, zodat die informatie ook echt een onderbouwing vormt voor het oordeel van de accountant. Met controle-informatie onderbouwt de externe accountant zijn oordeel dat het gepresenteerde vermogen en resultaat in de jaarrekening van de controlecliënt geen materiële onjuistheden bevat.

Tabel 5 bevat een overzicht van de aandachtsgebieden waarbij is vermeld in hoeveel wettelijke controles dit aandachtsgebied is geselecteerd en in hoeveel gevallen de AFM heeft geconstateerd dat de externe accountant ten aanzien van dit aandachtsgebied geen voldoende en geen geschikte controle-informatie heeft verkregen. In totaal heeft de AFM in 38 van de 47 beoordeelde wettelijke controles (81%) ernstige tekortkomingen geconstateerd. De AFM heeft zich bijvoorbeeld voor 46 van de 47 beoordeelde wettelijke controles (98%) gericht op de controle van de opbrengstenverantwoording.¹⁹ In 36 van die 46 wettelijke controles (78%) heeft de AFM tekortkomingen aangetroffen ten aanzien van de controle van de opbrengstenverantwoording. Paragraaf 5.2 beschrijft de tekortkomingen per aandachtsgebied.

Aandachtsgebied	Aantal wettelijke controles met dit aandachtsgebied (% van totaal 47 wettelijke controles)	Aantal wettelijke controles met tekortkomingen op dit aandachtsgebied (% van aantal wettelijke controles met dit aandachtsgebied)
Opbrengstenverantwoording	46 (98%)	36 (78%)
Onderhanden projecten	17 (36%)	13 (77%)
Waardering activa	28 (60%)	15 (54%)
Gebruik van werkzaamheden van deskundigen	4 (9%)	3 (75%)
Continuïteitsveronderstelling	14 (30%)	5 (36%)
Totaal	47 (100%)	38 (81%)

Tabel 5. Aantal wettelijke controles met aandachtsgebieden en aantal wettelijke controles met tekortkomingen op deze aandachtsgebieden.

Om een beeld te krijgen van de kwaliteit van de wettelijke controles die zijn verricht door de twintig geselecteerde SRA-kantoren, heeft de AFM zich vooral gericht op het vaststellen van ernstige tekortkomingen in de controle. Minder ernstige tekortkomingen zijn tijdens het onderzoek mondeling medegedeeld aan de betrokken externe accountants en in dit rapport buiten beschouwing gelaten.

¹⁹ Voor één wettelijke controle, waarbij de externe accountant een controleverklaring van oordeelonthouding heeft afgegeven vanwege het ontbreken van een goed werkende administratieve organisatie en interne beheersing, hebben de toezichhouders van de AFM gekozen zich te richten op andere aandachtsgebieden dan de opbrengstenverantwoording.

5.1.1 Kenmerken van voldoende en onvoldoende wettelijke controles

Nadat de AFM de 47 beoordeelde wettelijke controles heeft aangemerkt als 'voldoende' of 'onvoldoende', heeft de AFM onderzocht welke van de volgende kenmerken verband houden met de kwaliteit van de wettelijke controle:²⁰

- Kenmerken van de verantwoordelijke externe accountant:
  - Hoeveel wettelijke controles verricht de externe accountant in totaal?
  - Is de externe accountant registeraccountant of Accountant-Administratieconsulent?
  - In welk jaar is de externe accountant ingeschreven in het accountantsregister?
- Kenmerken van de accountantsorganisatie:
  - Heeft de accountantsorganisatie eerder te maken gehad met een dossieronderzoek van de AFM?
  - Hoeveel wettelijke controles verricht de accountantsorganisatie in totaal?
- Kenmerken van de wettelijke controle:
  - Is er een OKB uitgevoerd op de wettelijke controle?
  - Is de OKB uitgevoerd door een kwaliteitsbeoordelaar van buiten de accountantsorganisatie?
  - Wat is de strekking van de afgegeven controleverklaring?
  - Heeft de externe accountant voor zijn controle gebruik gemaakt van een elektronisch of hardcopy controledossier?
  - Heeft de externe accountant of de accountantsorganisatie naast de wettelijke controle ook samensteldiensten verleend aan de controlecliënt?
- Kenmerken van de betrokken controlecliënt:
  - Wat is de omvang van de controlecliënt (balanstotaal, omzet, resultaat, aantal werknemers)?
  - In welke sector is de controlecliënt actief?
  - Hecht de controlecliënt belang aan de wettelijke controle en controleverklaring?
  - Oefent de controlecliënt druk uit op de externe accountant of de accountantsorganisatie om de prijs van de wettelijke controle te verlagen?

---

²⁰ De AFM heeft per kenmerk statistisch getoetst of deze een significante ($\alpha = 10\%$) relatie heeft met de kwaliteit van de wettelijke controle (voldoende of onvoldoende). Hiervoor zijn Pearson Chi2-tests, t-tests en Pearson correlatie-tests uitgevoerd. Verder heeft de AFM deze kenmerken in samenhang getoetst met een multivariate regressie-analyse.

De volgende vier kenmerken lijken in belangrijke mate gerelateerd aan de kwaliteit van de 47 beoordeelde wettelijke controles.²¹

De externe accountant is in het jaar 2000 of later ingeschreven in het accountantsregister

De AFM concludeert dat externe accountants die recenter zijn ingeschreven in het accountantsregister vaker wettelijke controles verrichten van voldoende kwaliteit. De 47 beoordeelde wettelijke controles zijn uitgevoerd door 41 externe accountants, waarvan er 18 in het jaar 2000 of later als RA of AA zijn ingeschreven in het accountantsregister; 23 waren al voor het jaar 2000 ingeschreven in het accountantsregister.²² In tabel 6 is voor de 47 beoordeelde wettelijke controles aangegeven of die zijn uitgevoerd door een externe accountant die was ingeschreven in het accountantsregister in het jaar 2000 of later, of al voor het jaar 2000. De tabel laat zien dat in totaal 21 wettelijke controles zijn uitgevoerd door een externe accountant die in het jaar 2000 of later was ingeschreven in het accountantsregister. Hiervan is 29% aangemerkt als ‘voldoende’. Dit percentage is beduidend hoger dan het percentage ‘voldoende’ wettelijke controles dat is uitgevoerd door een externe accountant die al voor 2000 was ingeschreven in het accountantsregister, namelijk 12%.

Kwaliteit wettelijke controle	Ingeschreven in het jaar 2000 of later	Ingeschreven voor het jaar 2000	Totaal
Voldoende	6 (29%)	3 (12%)	9 (19%)
Onvoldoende	15 (71%)	23 (88%)	38 (81%)
Totaal	21 (100%)	26 (100%)	47 (100%)

Tabel 6. Verband tussen kwaliteit van wettelijke controles en inschrijfjaar in het accountantsregister (voor of vanaf het jaar 2000)

De accountantsorganisatie verricht minimaal vijftien wettelijke controles

De AFM concludeert dat de wettelijke controles die zij als ‘voldoende’ heeft aangemerkt, allemaal zijn verricht door accountantsorganisaties die in totaal minimaal vijftien wettelijke controles verrichten. Acht van de twintig beoordeelde SRA-kantoren verrichten in totaal minder dan vijftien wettelijke controles. De veertien wettelijke controles die de AFM van deze acht kantoren heeft beoordeeld, zijn allemaal aangemerkt als ‘onvoldoende’. Twaalf van de twintig beoordeelde SRA-kantoren verrichten minimaal vijftien wettelijke controles. Van deze kantoren heeft de AFM 33 wettelijke controles beoordeeld en daarvan 9 (27%) als ‘voldoende’ aangemerkt.

²¹ Voor deze kenmerken geldt dat de uitkomst van de statistische testen significant was, wat impliceert dat deze verbanden naar verwachting gelden voor alle SRA-kantoren.

²² Op zich heeft het jaar 2000 geen specifieke betekenis; dit is de grens waarbij het verschil tussen voldoende en onvoldoende kwaliteit duidelijk significant is

Kwaliteit wettelijke controle	Minimaal 15 wettelijke controles	Minder dan 15 wettelijke controles	Totaal
Voldoende	9 (27%)	0	9 (19%)
Onvoldoende	24 (73%)	14 (100%)	38 (81%)
Totaal	33 (100%)	14 (100%)	47 (100%)

Tabel 7. Verband tussen kwaliteit van wettelijke controles en het aantal wettelijke controles dat de accountantsorganisatie verricht (minder dan 15 of minimaal 15)

De accountantsorganisatie verricht geen samenstelwerkzaamheden bij de controlecliënt

De AFM concludeert dat accountantsorganisaties die naast het verrichten van de wettelijke controle geen samenstelwerkzaamheden uitvoeren voor de desbetreffende controlecliënten, vaker wettelijke controles verrichten van voldoende kwaliteit. Tijdens het dossieronderzoek heeft de AFM de verantwoordelijke externe accountants gevraagd of zij, of andere medewerkers van de accountantsorganisatie, ook samenstelwerkzaamheden hebben verricht voor de controlecliënt. Uit deze gesprekken blijkt dat bij 20 van de 47 beoordeelde wettelijke controles (43%) de accountantsorganisatie naast de wettelijke controle ook samenstelwerkzaamheden heeft verricht. Door wie deze samenstelwerkzaamheden zijn uitgevoerd varieert: door de externe accountant zelf, door leden van het controleteam, of door medewerkers die niet betrokken zijn bij de uitvoering van de wettelijke controle. Slechts 5% van de wettelijke controles waarnaast de accountantsorganisatie ook samenstelwerkzaamheden heeft verricht is beoordeeld als ‘voldoende’, terwijl de AFM 30% van de wettelijke controles waarnaast de accountantsorganisatie geen samenstelwerkzaamheden heeft verricht als ‘voldoende’ heeft beoordeeld.

Kwaliteit wettelijke controle	Samenstel	Geen samenstel	Totaal
Voldoende	1 (5%)	8 (30%)	9 (19%)
Onvoldoende	19 (95%)	19 (70%)	38 (81%)
Totaal	20 (100%)	27 (100%)	47 (100%)

Tabel 8. Verband tussen kwaliteit van wettelijke controles en de samenloop van de wettelijke controle met samenstelwerkzaamheden

De controlecliënt hecht belang aan de wettelijke controle en oefent geen prijsdruk uit

De AFM concludeert dat wanneer de controlecliënt belang hecht aan de wettelijke controle en geen druk uitoefent op de prijs van de controle, deze controle vaker van voldoende kwaliteit is. Tijdens het dossieronderzoek heeft de AFM de verantwoordelijke externe accountants gevraagd welke indruk zij hebben van het belang dat de desbetreffende controlecliënt hecht aan de wettelijke controle. Verder heeft de AFM de externe accountants gevraagd of zij druk ervaren van de controlecliënt op de prijs van de controle. De betrokken externe accountants hebben aangegeven dat zij bij 25 van de 47 beoordeelde wettelijke controles (53%) hebben ervaren dat de controlecliënt belang hecht aan de controle en geen druk uitoefent op de prijs daarvan. In 36% van die gevallen heeft de AFM de desbetreffende wettelijke controle als ‘voldoende’ beoordeeld. Daarentegen heeft de AFM de 22 wettelijke controles waarbij de externe accountants hebben aangegeven de indruk te hebben

dat de controlecliënt geen of weinig belang hecht aan de controle en tegelijkertijd prijsdruk te ervaren, allemaal als ‘onvoldoende’ beoordeeld.

Kwaliteit wettelijke controle	Belang/ geen prijsdruk	Geen belang/ prijsdruk	Totaal
Voldoende	9 (36%)	0	9 (19%)
Onvoldoende	16 (64%)	22 (100%)	38 (81%)
Totaal	25 (100%)	22 (100%)	47 (100%)

Tabel 9. Verband tussen kwaliteit van wettelijke controles en het belang dat de controlecliënt hecht aan de controle en de prijsdruk die de externe accountant ervaart

Overige kenmerken en kwaliteit van wettelijke controles

Overige kenmerken hebben voor zover wij hebben kunnen nagaan geen significante relatie met de uitkomst van de beoordeling van de wettelijke controle (‘voldoende’ of ‘onvoldoende’) en gelden dus naar verwachting niet per definitie voor alle SRA-kantoren.²³

Met betrekking tot de 47 beoordeelde wettelijke controles heeft de AFM de volgende observaties:

- *Omvang van de controlecliënt.* De controlecliënten waarvan de wettelijke controles door de AFM zijn aangemerkt als ‘voldoende’ zijn niet kleiner of groter (gemeten naar balanstotaal, omzet, resultaat en aantal werknemers), dan controlecliënten waarvan de wettelijke controles als ‘onvoldoende’ zijn aangemerkt.
- *Sector.* De AFM heeft controledossiers beoordeeld van controlecliënten die actief zijn in de sectoren handel, dienstverlening, bouw, productie en vastgoed. De beoordeling van de wettelijke controles verricht in deze sectoren door de twintig SRA-kantoren is niet significant verschillend.
- *OKB.* In totaal is op 19 van de 47 beoordeelde wettelijke controles (40%) een OKB uitgevoerd. Van de 19 wettelijke controles waarop een OKB is uitgevoerd, heeft de AFM er slechts 2 (11%) beoordeeld als ‘voldoende’.
- *Controleverklaring.* Bij de 47 beoordeelde wettelijke controles is bij 89% een goedkeurende controleverklaring afgegeven en bij 11% een controleverklaring van oordeelonthouding. Deze verdeling is identiek voor controles die als ‘voldoende’ en ‘onvoldoende’ zijn aangemerkt.
- *Elektronisch controledossier.* In circa 70% van de 47 beoordeelde wettelijke controles is gebruik gemaakt van een elektronisch controledossier. Dit percentage is nagenoeg gelijk voor de controles die als ‘voldoende’ en ‘onvoldoende’ zijn aangemerkt.

²³ Hierbij moet worden opgemerkt dat het aantal observaties, 47 wettelijke controles, relatief weinig is om krachtige uitkomsten uit de gebruikte statistische toetsen te kunnen verkrijgen.

5.2 Tekortkomingen in wettelijke controles

Deze paragraaf beschrijft voor ieder aandachtsgebied de belangrijkste tekortkomingen die de AFM heeft aangetroffen bij de beoordeling van de 47 wettelijke controles. Iedere paragraaf begint steeds met een korte beschrijving van wat van een accountant mag worden verwacht ten aanzien van het desbetreffende onderwerp op basis van algemene uitgangspunten voor accountantscontroles, dan wel op grond van de wet- en regelgeving, waaronder de NV COS. Vervolgens bevat iedere paragraaf een opsomming van de werkzaamheden die de externe accountant heeft nagelaten te verrichten. Waar nodig illustreert de AFM haar bevindingen aan de hand van voorbeelden. Al deze voorbeelden zijn ontleend aan aspecten van de onderzoeksbevindingen van de AFM en betreffen dus werkelijk aangetroffen situaties. De voorbeelden zien op de controle van materiële onderdelen van de desbetreffende jaarrekening.

5.2.1 Opbrengstenverantwoording

Voor de meeste ondernemingen is de verantwoording van de opbrengsten van de bedrijfsactiviteiten een van de belangrijkste posten in de jaarrekening. Voor de accountant is de opbrengstenverantwoording een van de belangrijkste onderdelen van zijn controle. Niet alleen vanwege het belang van deze opbrengsten voor de controlecliënt, maar ook vanwege het feit dat het controleren van de opbrengstenverantwoording in veel gevallen niet eenvoudig is.

Bij de controle van de opbrengstenverantwoording moet een accountant uitgaan van de veronderstelling dat er frauderisico's bestaan bij de opbrengstverantwoording, omdat frauduleuze financiële verslaggeving vaak samenhangt met het bewust onjuist of onvolledig weergeven van de opbrengsten. Bijvoorbeeld in geval van diefstal, zwart geld of witwaspraktijken. Een dergelijk frauderisico is ook een significant risico, namelijk een risico dat de verantwoording een materiële afwijking bevat en waaraan tijdens de controle speciale aandacht moet worden besteed.

Afhankelijk van de omstandigheden en afgezien van de meest evidente vormen van fraude, kunnen de opbrengsten van een onderneming te hoog zijn weergegeven door het boeken van, al dan niet tijdelijke, gefingeerde opbrengsten, of te laag door opbrengsten ten onrechte door te schuiven naar een volgende verslagperiode of helemaal buiten de administratie te houden. De accountant zal in zijn controle van de opbrengstenverantwoording dus zowel de juistheid van die verantwoording ("Is de omzet zoals vermeld in de jaarrekening ook echt behaald?") als de volledigheid van die verantwoording ("Is alle behaalde omzet ook vermeld in de jaarrekening?") moeten controleren. In veel gevallen zijn gegevensgerichte werkzaamheden het meest geschikt om de juistheid van de opbrengstenverantwoording te controleren en systeemgerichte werkzaamheden om de volledigheid te controleren.

Een accountant kan in zijn controle zowel systeemgerichte als gegevensgerichte werkzaamheden uitvoeren om controle-informatie te verkrijgen en zal deze werkzaamheden doorgaans combineren. De systeemgerichte werkzaamheden zijn

gericht op de opzet, het bestaan en de werking van interne beheersingsmaatregelen van de controlecliënt. Als de externe accountant wil steunen op de interne beheersingsmaatregelen van de controlecliënt, zal hij aan de hand van systeemgerichte werkzaamheden moeten vaststellen dat de interne beheersingsmaatregelen effectief werken en dat hij daarop kan steunen. Gegevensgerichte controlewerkzaamheden bestaan uit detailcontroles van delen van het financieel overzicht en gegevensgerichte cijferanalyses, waaronder verbandscontroles. Daarmee beoordeelt de accountant of geen sprake is van afwijkingen van materieel belang.

Met betrekking tot significante risico's is het doorgaans niet mogelijk of niet praktisch uitvoerbaar om voldoende en geschikte controle-informatie te verkrijgen door middel van gegevensgerichte werkzaamheden alleen. In dergelijke gevallen zijn de interne beheersingsmaatregelen van de entiteit die op dergelijke risico's betrekking hebben relevant voor de controle en dient de accountant daarin inzicht te verwerven en vast te stellen dat deze maatregelen effectief werken.

De AFM heeft voor 46 van de 47 beoordeelde wettelijke controles (98%) de controle van de opbrengstenverantwoording aangemerkt als aandachtsgebied. De tekortkomingen in deze wettelijke controles hebben betrekking op de volgende onderwerpen:

1. Algemeen
2. Systeemgerichte werkzaamheden
3. Automatisering (IT)
4. Gegevensgerichte cijferanalyse

In tabel 10 is een overzicht opgenomen van de onderwerpen die de AFM heeft beoordeeld in het kader van de beoordeling van de controle van de opbrengstenverantwoording. Hierbij is vermeld bij hoeveel wettelijke controles het desbetreffende onderwerp relevant was en bij hoeveel van deze wettelijke controles de AFM ernstige tekortkomingen heeft geconstateerd. Deze tekortkomingen zijn in de volgende paragrafen nader uitgewerkt.

Onderwerpen	Aantal wettelijke controles met dit onderwerp (% van totaal 47 wettelijke controles)	Aantal wettelijke controles met tekortkomingen op dit onderwerp (% van aantal wettelijke controles met dit onderwerp)
Opbrengstenverantwoording		
• Algemeen	46 (98%)	31 (67%)
• Systeemgerichte werkzaamheden	46 (98%)	28 (61%)
• Automatisering (IT)	46 (98%)	29 (63%)
• Gegevensgerichte cijferanalyse	46 (98%)	34 (74%)

Tabel 10. Aantal wettelijke controles met aandachtsgebieden en aantal wettelijke controles met tekortkomingen op deze aandachtsgebieden.

5.2.1.1 Algemeen

In de eerste plaats hebben de tekortkomingen die de AFM heeft aangetroffen in de controle van de opbrengstenverantwoording betrekking op algemene kenmerken van deze controle. De AFM heeft in het merendeel van de 46 wettelijke controles (96%) geconstateerd dat de accountant controlewerkzaamheden heeft gepland met betrekking tot de volledigheid van de opbrengsten. Echter, in 67% van de beoordeelde wettelijke controles heeft de AFM algemene tekortkomingen aangetroffen met betrekking tot de uitvoering van deze geplande werkzaamheden. De externe accountant heeft in die gevallen namelijk onder meer nagelaten:

- te beoordelen of sprake is van (fraude)risico's ten aanzien van de volledigheid van de opbrengsten;
- te controleren of opbrengsten betrekking hebben op de desbetreffende verslagperiode en niet verschoven zijn naar een andere periode ('afgrenzing');
- vast te stellen dat de jaarrekening, inclusief de toelichting, in overeenstemming is met het stelsel van financiële verslaggeving; of
- zijn bevindingen met betrekking tot de opbrengstenverantwoording adequaat op te volgen.

5.2.1.2 Systeemgerichte werkzaamheden

In 46 wettelijke controles (98%) heeft de externe accountant gepland systeemgerichte werkzaamheden uit te voeren. In 61% van die wettelijke controles heeft de AFM ernstige tekortkomingen geconstateerd in de uitvoering van die systeemgerichte werkzaamheden. In 79% van de wettelijke controles met tekortkomingen op het gebied van systeemgerichte werkzaamheden heeft de externe accountant nagelaten vast te stellen welke interne beheersingsmaatregelen relevant zijn voor zijn controle, waaronder functiescheidingen.²⁴

In meer dan de helft van de wettelijke controles met tekortkomingen op het gebied van systeemgerichte werkzaamheden is de AFM van oordeel dat de controlewerkzaamheden die de externe accountant heeft aangemerkt als 'systeemgericht' in feite 'gegevensgericht' zijn. In die gevallen heeft de externe accountant namelijk niet de interne beheersingsmaatregel getest, maar alleen de uitkomst van die interne beheersingsmaatregel gecontroleerd. Als de beheersingsmaatregel er bijvoorbeeld uit bestaat dat het hoofd van de administratie het totaalbedrag van een verkoopfactuur narekent, dan moet de accountant in zijn controle vaststellen dat het hoofd van de administratie daadwerkelijk deze berekeningen heeft uitgevoerd. Hij doet dit door de uiterlijke kenmerken van de beheersingsmaatregel vast te stellen, bijvoorbeeld de paraaf van het hoofd van de administratie op de verkoopfactuur. Indien de accountant uitsluitend zelf nog eens

---

²⁴ Bij functiescheiding worden de verantwoordelijkheden voor autorisatie van transacties, het vastleggen van transacties en het bewaren van activa toegewezen aan verschillende personen binnen de onderneming, met als doel voor wie dan ook de mogelijkheden te beperken om bij zijn normale taken zowel fouten te maken of fraude te plegen als deze verborgen te houden.

de verkoopfactuur narekent, dat verkrijgt hij uitsluitend zekerheid over deze verkoop bij wijze van deelwaarneming en niet over de werking van de interne beheersingsmaatregel.

Verder heeft de AFM geconstateerd dat externe accountants bijvoorbeeld hebben nagelaten:

- de adequate en continue werking van de relevante interne beheersingsmaatregelen te testen, aangezien zij uitsluitend de *opzet* van de interne beheersingsmaatregel hebben vastgesteld en onvoldoende proceduretesten hebben uitgevoerd om een oordeel te kunnen vormen over de *werking* van die beheersingsmaatregel;
- de bevindingen van de uitgevoerde systeemgerichte werkzaamheden te betrekken bij de planning van de nog uit te voeren gegevensgerichte werkzaamheden;
- te evalueren of zij, ondanks het ontbreken van interne beheersingsmaatregelen bij de controlecliënt in staat zijn geweest om voldoende en geschikte controle-informatie te verkrijgen om een goedkeurende controleverklaring te kunnen verstrekken.

De bovenstaande tekortkomingen kunnen worden geïllustreerd door het volgende voorbeeld uit het onderzoek van de AFM:

Systeemgerichte werkzaamheden

De controlecliënt is een middelgrote onderneming die bouw- en sloopmachines met bedienend personeel verhuurt. De externe accountant heeft voor de volledigheid van de opbrengsten uit verhuur in zijn controleaanpak aangegeven een systeemgerichte controle uit te voeren en te willen steunen op de beheersingsmaatregelen in het verhuurproces. In een lijncontrole heeft hij de verschillende stappen in het verhuurproces beoordeeld en de belangrijkste interne beheersingsmaatregelen geïdentificeerd waarvan hij ook de continue werking gedurende het jaar wil vaststellen. Eén van deze maatregelen betreft de interne beheersingsmaatregel die ervoor zorgt dat alle verhuurdagen die zijn vermeld in de dagplanning ook daadwerkelijk worden gefactureerd aan de huurders. De externe accountant heeft in zijn controle voor dertig verhuurcontracten vastgesteld dat het aantal verhuurdagen in de dagplanning gelijk is aan het aantal gefactureerde verhuurdagen. Door zelf een aansluiting te maken tussen de dagplanning en de facturen heeft de externe accountant uitsluitend vastgesteld dat deze aansluiting in dertig gevallen juist is. De externe accountant heeft echter nagelaten vast te stellen of de *interne beheersingsmaatregel* die voor deze aansluiting zorgt ook adequaat werkt. Hij heeft in het geheel niet vastgesteld op welke wijze deze aansluiting eigenlijk tot stand komt: of deze bijvoorbeeld door een medewerker wordt gemaakt of door een 'application control' in het geautomatiseerde systeem. De externe accountant heeft dus geen systeemgerichte werkzaamheden uitgevoerd, maar een gegevensgerichte detailcontrole. Op basis van een gegevensgerichte detailcontrole kan niet de conclusie worden getrokken dat een interne beheersingsmaatregel werkt en dat daarop kan worden gesteund.

5.2.1.3 Automatisering (IT)

Bij veel ondernemingen worden transacties geautomatiseerd tot stand gebracht, vastgelegd, verwerkt en gerapporteerd. In dat geval zijn de transacties elektronisch vastgelegd en niet in papieren documenten. De interne beheersingsmaatregelen die relevant zijn voor jaarrekeningcontrole van een dergelijke onderneming bevatten daarom naast handmatige elementen dikwijls ook geautomatiseerde elementen. Deze interne beheersingsmaatregelen met betrekking tot de geautomatiseerde gegevensverwerking betreffen enerzijds algemene beheersingsmaatregelen met betrekking tot automatisering ('general IT controls') en anderzijds specifieke beheersingsmaatregelen op het niveau van de applicatie ('application controls').²⁵

Als een accountant wil steunen op de interne beheersingsmaatregelen van een onderneming die in belangrijke mate is geautomatiseerd, dan zal hij niet alleen de general IT controls, maar ook de application controls moeten testen. Dit betreft in principe 'standaard' systeemgerichte werkzaamheden, waarbij de accountant inzicht verkrijgt in de interne beheersingsmaatregelen en deze vervolgens toetst op opzet, bestaan en werking.²⁶

Geautomatiseerde gegevensverwerking brengt echter ook specifieke risico's voor de interne beheersing van een onderneming met zich mee en bij de toetsing van deze interne beheersing zal de accountant slechts in beperkte mate kunnen steunen op papieren documenten, maar vooral inzicht moeten krijgen in de elektronische vastleggingen.

De AFM heeft in 46 van de 47 beoordeelde wettelijke controles (98%) vastgesteld dat de interne beheersingsmaatregelen van de onderneming in belangrijke mate zijn geautomatiseerd. In 63% van deze gevallen heeft de externe accountant naar het oordeel van de AFM onvoldoende aandacht besteed aan deze automatisering. De externe accountants hebben namelijk nagelaten de general IT controls en de application controls te betrekken in zijn controle, terwijl zij wel hebben aangegeven te steunen op de gegevens uit die geautomatiseerde omgeving. Ook hebben zij nagelaten andere werkzaamheden te verrichten om de betrouwbaarheid van de gegevens uit de geautomatiseerde omgeving vast te stellen. Dit geldt bijvoorbeeld voor de controle van functiescheidingen in het geautomatiseerde systeem: de accountant zal moeten vaststellen wie welke bevoegdheden heeft in het systeem (vastgelegd in zogenaamde competentietabellen), of deze bevoegdheden aansluiten bij de benodigde functiescheidingen binnen bepaalde processen en of deze functiescheidingen ook het hele jaar hebben gewerkt. Hiervoor zal de accountant de opzet, het bestaan en de werking van de application controls met betrekking tot de functiescheiding testen. Daarnaast moet de accountant ook vaststellen dat de bevoegdheden niet zomaar kunnen worden gewijzigd ('change management') en hoe

---

²⁵ Zie voor een nadere definitie van 'general IT controls' en 'application controls' COS 315 paragrafen A96 en A97.

²⁶ Daarnaast dient de accountant op grond van artikel 2:393, vierde lid, BW in zijn verslag aan de raad van commissarissen en aan het bestuur melding te maken van zijn bevindingen met betrekking tot de betrouwbaarheid en continuïteit van de geautomatiseerde gegevensverwerking.

het beheer van het geautomatiseerde systeem is georganiseerd. Hiervoor toetst de accountant de general IT controls. De AFM heeft in meerdere gevallen geconstateerd dat de externe accountant op bovenstaande punten geen controlewerkzaamheden heeft verricht.

Het volgende voorbeeld illustreert een situatie waarin de AFM heeft geconcludeerd dat de externe accountant voldoende werkzaamheden heeft verricht met betrekking tot de automatisering:

Good practice: 'Super users' als risico onderkend

De controlecliënt is een dienstverlener waarvan de administratie en de interne beheersingmaatregelen in hoge mate zijn geautomatiseerd. De externe accountant heeft in zijn controleaanpak bepaald gebruik te willen maken van deze geautomatiseerde systemen. Uit zijn beoordeling van de general IT controls is gebleken dat er in de onderneming twee 'super users' zijn. Dit zijn gebruikers van het systeem die daarin zoveel rechten hebben dat zij meerdere organisatorische functiescheidingen kunnen doorbreken en dus meerdere conflicterende rollen kunnen vervullen binnen het systeem. De externe accountant heeft vastgesteld welke risico's er kleven aan de doorbreking van de functiescheiding en welke invloed deze hebben op zijn overige controlewerkzaamheden. Zo heeft de externe accountant naar aanleiding van die constatering specifieke controlewerkzaamheden verricht om vast te stellen dat deze 'super users' in ieder geval geen mogelijkheden hebben betalingen te verrichten namens de onderneming of uren te fiatteren van medewerkers. Daarnaast heeft de externe accountant met gegevensgerichte cijferanalyses de overige risico's tot een aanvaardbaar laag niveau teruggebracht.

5.2.1.4 Gegevensgerichte cijferanalyse

De gegevensgerichte cijferanalyse is een van de mogelijke controlewerkzaamheden die een accountant kan uitvoeren om voldoende en geschikte controle-informatie te verkrijgen. Bij het uitvoeren van een cijferanalyse evalueert een accountant financiële informatie door te kijken naar waarschijnlijke relaties tussen verschillende financiële en niet-financiële gegevens.

Cijferanalyses kunnen worden gebruikt in verschillende fases van de controle. Met een *initiële* cijferanalyse voert een accountant bijvoorbeeld globale vergelijkingen uit tussen de cijfers van het huidige boekjaar met die van het voorgaande boekjaar om een beeld te krijgen van de huidige financiële situatie. De *afsluitende* cijferanalyse aan het einde van de controle is een hulpmiddel voor de accountant bij het komen tot een slotconclusie over de vraag of de financiële overzichten consistent zijn met het inzicht van de accountant in de entiteit. Met *gegevensgerichte* cijferanalyses voert de accountant uitgebreidere analyses uit om voldoende en geschikte controle-informatie te verkrijgen over een specifieke post of stroom in de jaarrekening.

Zo kan een accountant bijvoorbeeld de financiële informatie van de controlecliënt vergelijken met:

- vergelijkbare informatie uit voorgaande verslaggevingsperioden;
- door de controlecliënt verwachte resultaten, zoals budgetten of prognoses, dan wel verwachtingen van de accountant zelf; of
- gelijksoortige informatie uit de sector.

Ook kan de accountant als onderdeel van zijn cijferanalyse verbanden beschouwen, bijvoorbeeld:

- tussen elementen van financiële informatie waarvan de accountant verwacht dat die voldoen aan een voorspelbaar patroon op basis van de ervaring van de onderneming, zoals brutomargepercentages;
- tussen financiële informatie en relevante niet-financiële informatie, zoals de loon- en salariskosten in vergelijking met het aantal werknemers.

De accountant kan diverse methoden gebruiken om cijferanalyses uit te voeren. Deze methoden variëren van het uitvoeren van eenvoudige vergelijkingen tot het uitvoeren van complexe analyses waarbij hij gebruikmaakt van geavanceerde statistische technieken. In ieder geval dient de accountant, voordat hij zijn vergelijkingen maakt, een verwachting te ontwikkelen met betrekking tot de uitkomst van die vergelijking en te bepalen bij welke verschillen nader onderzoek nodig zal zijn. Vervolgens evalueert hij de geconstateerde verschillen en voert waar nodig nader onderzoek uit om de verschillen te verklaren of te laten corrigeren.

In alle 46 wettelijke controles waarvan de AFM de controle van de opbrengstverantwoording als aandachtsgebied heeft aangemerkt, heeft de AFM ook gekeken naar de uitvoering van gegevensgerichte cijferanalyses (waaronder verbandscontroles). In 74% van deze wettelijke controles heeft de AFM ernstige tekortkomingen geconstateerd ten aanzien van de uitvoering van deze gegevensgerichte cijferanalyses. In deze gevallen heeft de accountant naar het oordeel van de AFM veelal uitsluitend een globale initiële of afsluitende cijferanalyse uitgevoerd en niet de geplande en benodigde uitgebreidere gegevensgerichte cijferanalyse. De externe accountant heeft in deze gevallen namelijk onder meer nagelaten:

- verwachtingen te formuleren ten behoeve van zijn cijferanalyses;
- de verklaringen die de controlecliënt heeft gegeven voor de geconstateerde verschillen te toetsen aan onderliggende documenten;
- verbanden te leggen tussen voor de desbetreffende onderneming relevante gegevens.

De precieze cijferanalyses die een accountant kan uitvoeren om de opbrengstenverantwoording van een onderneming te controleren, hangen in belangrijke mate af van de specifieke sector of bedrijfsactiviteiten van die onderneming. Een handelsonderneming verdient immers op een andere manier haar geld dan bijvoorbeeld een dienstverlener. De AFM heeft in 74% van de wettelijke controles bij handelsondernemingen en in 64% van de wettelijke controles bij dienstverleners ernstige tekortkomingen aangetroffen in de uitvoering van

sectorspecifieke gegevensgerichte cijferanalyses.²⁷ Bij handelsondernemingen heeft de externe accountant onder meer nagelaten:

- de geld-goederenbeweging met als sluitpost de inventarisatie van de voorraad en liquide middelen te betrekken in zijn controle;
- de doorbrekingen in de verbanden, zoals kortingen, afname bonussen, verschillende verkoopprijzen te betrekken in zijn controle;
- de gegevensgerichte cijferanalyses en in het bijzonder de margeanalyses met voldoende diepgang uit te voeren.

Bij dienstverleners heeft de externe accountant onder andere nagelaten:

- een verband te leggen tussen prestatie en tegenprestatie, zoals de analyse tussen de verwachte en de werkelijke posities ten aanzien van totale uren en afspraken over provisies;
- een analyse van de indirecte ten opzichte van de directe uren te betrekken in zijn controle;
- de gegevensgerichte cijferanalyses en in het bijzonder analyses op de urenregistratie en opbrengsten met voldoende diepgang uit te voeren.

Het volgende voorbeeld illustreert een situatie waarin de AFM heeft geconcludeerd dat de externe accountant voldoende werkzaamheden heeft verricht met betrekking tot gegevensgerichte cijferanalyse:

Good practice: Gegegevensgerichte cijferanalyse

De controlecliënt is een middelgrote onderneming die snijmachines levert voor industriële doeleinden. Als sluitstuk van de controle van de volledigheid van de opbrengsten wil de externe accountant gebruikmaken van een geld-goederenbeweging. De controlecliënt stelt echter een dergelijke geld-goederenbeweging niet op. De externe accountant heeft ervoor gekozen *zelf* een geld-goederenbeweging op te stellen om zo op een efficiënte wijze voldoende zekerheid te verkrijgen over de volledigheid van de opbrengsten. De begin- en eindstanden van de geld-goederenbeweging heeft de externe accountant aangesloten op de inventarisatie.

5.2.2 Onderhanden projecten

Van de 47 beoordeelde wettelijke controles voeren 17 controlecliënten (36%) projecten uit in opdracht van derden. De uitvoering van deze opdrachten is doorgaans nog ‘onderhanden’ op balansdatum en strekt zich veelal uit over meer dan één verslagperiode, zoals in aanbouw zijnde gebouwen en andere infrastructurele werken. Voor deze onderhanden projecten gelden specifieke

---

²⁷ In de enige wettelijke controle bij een productieonderneming heeft de AFM geen ernstige tekortkomingen aangetroffen in de uitvoering van sectorspecifieke cijferanalyses. In de enige wettelijke controle bij een vastgoedonderneming zijn de ernstige tekortkomingen in de uitvoering van cijferanalyses vooral van algemene aard en niet sectorspecifiek. De cijferanalyses in de wettelijke controles bij bouw- en productieondernemingen hangen vooral samen met de controle van de onderhanden projecten. Onderhanden projecten was een specifiek aandachtsgebied in het onderzoek van de AFM en is nader uitgewerkt in paragraaf 5.2.2.

verslaggevingsregels waarmee de accountant in zijn controle specifiek rekening moet houden.

Ondernemingen verwerken de opbrengsten en kosten van deze projecten vaak naar rato van de verrichte prestaties. Deze wijze van verwerking, met tussentijdse winstneming tijdens de uitvoering van het project, wordt ook wel de 'percentage of completion' methode genoemd. Deze methode mag uitsluitend worden toegepast indien de onderneming de fasering en tussentijdse winstbepalingen op betrouwbare wijze kan vaststellen. In de verslaggevingsrichtlijnen (RJ-Richtlijn 221) is nader uitgewerkt aan welke voorwaarden moet worden voldaan als deze methode wordt toegepast. Wanneer niet aan deze voorwaarden is voldaan, is tussentijdse winstverantwoording niet toegestaan en mag de winst pas worden verantwoord wanneer een project is afgerond. Verwachte verliezen moeten ongeacht de toegepaste methode onmiddellijk in de winst- en verliesrekening worden verwerkt.

In dertien van de zeventien wettelijke controles waarbij de externe accountant 'onderhanden projecten' heeft gecontroleerd (77%), heeft de AFM ernstige tekortkomingen geconstateerd. De externe accountant heeft in die gevallen bijvoorbeeld nagelaten:

- de relevante interne beheersingsmaatregelen vast te stellen, waaronder:
  - de functiescheidingen;
  - de bewaking van de voortgang van de projecten rekening houdende met de voorcalculatie en nacalculatie per project;
  - het proces rondom de contracten (vaste aanneemsom, regiebasis);
- een aansluiting te maken tussen de projectadministratie en het grootboek;
- vast te stellen dat het aantal projecten waarop omzet wordt geboekt volledig is;
- controlewerkzaamheden te verrichten ten aanzien van de doorbrekingen in de verbanden, waaronder het verband met het onderhanden werk (opgenomen onder de voorraden) en de aansluiting jobtime/shoptime;
- de cijferanalyses, waaronder cijferanalyse op de opbrengsten ten opzichte van voorgaande jaren, cijferanalyses ten aanzien van voor- en nacalculaties en de bijbehorende marges op projecten met voldoende diepgang uit te voeren;
- vast te stellen dat de post onderhanden projecten bestaat uit het saldo van gerealiseerde projectkosten, toegerekende winst, verwerkte verliezen en reeds gedeclareerde termijnen;
- te beoordelen of de verwerking in de winst- en verliesrekening van opbrengsten en kosten uit hoofde van onderhanden projecten in overeenstemming is met RJ-Richtlijn 221 (Onderhanden projecten), waarbij de externe accountant niet (per individueel project) heeft vastgesteld of:
  - het resultaat op betrouwbare wijze kan worden geschat;
  - de vergoeding voor het (meer)werk contractueel is overeengekomen;
  - de vereiste kosten om het project af te maken op betrouwbare wijze is bepaald;
  - de mate van voltooiing per balansdatum op betrouwbare wijze is bepaald;

- de kosten aan de juiste projecten zijn toegerekend (verschuivingsgevaar);
- de verwachte verliezen onmiddellijk als last in de winst- en verliesrekening zijn verwerkt;
- vast te stellen dat de verwerking van onderhanden projecten in de jaarrekening niet in overeenstemming is met RJ–Richtlijn 221 ‘Onderhanden projecten’.

Uit gesprekken met externe accountants tijdens de onderzoeken concludeert de AFM dat externe accountants onvoldoende kennis hebben van de specifieke richtlijnen voor de verslaggeving van onderhanden projecten. Daarnaast blijkt uit deze gesprekken dat cliënten graag tussentijds winst willen verantwoorden, in plaats van bij afronding van het project. De verslaggevingsrichtlijnen schrijven echter nauwkeurig voor dat tussentijdse winstneming alleen kan worden toegepast als het resultaat op betrouwbare wijze kan worden geschat. In de regel is dit het geval als de onderneming de mate van voortgang van het project goed kan inschatten, bijvoorbeeld door duidelijke fasering, en de totale kosten door middel van een betrouwbare voorcalculatie eveneens goed zijn ingeschat. Bij relatief veel door de AFM onderzochte wettelijke controles blijkt dat de externe accountant niet heeft kunnen vaststellen dat de administratieve organisatie van de controlecliënt voldoende is om tussentijds een betrouwbare inschatting te maken van het resultaat op onderhanden projecten. Dit komt bijvoorbeeld doordat voor- en nacalculaties ontbreken. In deze gevallen kan de controlecliënt op grond van de verslaggevingsrichtlijnen tussentijds geen winst verantwoorden. In veel gevallen concludeert de AFM dat de externe accountant onvoldoende heeft toegezien op het juist naleven van de verslaggevingsrichtlijnen.

De bovenstaande tekortkomingen kunnen worden geïllustreerd door het volgende voorbeeld uit het onderzoek van de AFM:

Waardering onderhanden projecten

De controlecliënt is een bouwbedrijf dat voornamelijk actief is in de woning- en utiliteitsbouw. De externe accountant heeft een significant risico onderkend dat de waardering van de onderhanden projecten onjuist is. De controlecliënt heeft bij de omzetverantwoording en de waardering van de onderhanden projecten tussentijdse resultaatneming toegepast. De externe accountant heeft echter niet beoordeeld of tussentijdse resultaatneming ook is toegestaan op grond van RJ 221.

Verder heeft de externe accountant onvoldoende de betrouwbaarheid beoordeeld van de door de controlecliënt geschatte omvang van de op onderhanden projecten te verantwoorden resultaten. Zo heeft de externe accountant wel vastgesteld dat deze schattingen aansluiten op de door de controlecliënt opgestelde voortgangsrapportages, maar niet beoordeeld of de informatie in die rapportages ook op betrouwbare wijze tot stand is gekomen. Daarnaast heeft de externe accountant getracht te beoordelen in hoeverre deze schattingen in het verleden betrouwbaar zijn gebleken door de schattingen per einde van het vorige boekjaar te vergelijken met de in het daarop volgende boekjaar daadwerkelijk behaalde resultaten. De externe accountant heeft daarbij van de controlecliënt verklaringen ontvangen voor de gebleken verschillen, maar die verklaringen niet getoetst.

5.2.3 Waardering activa

Na de controle van de opbrengstenverantwoording, is de controle van de waardering van activa het meest voorkomende aandachtsgebied in het onderzoek van de AFM. De AFM heeft zich in 60% van de beoordeelde wettelijke controles gericht op de controle van de waardering van activa. Afhankelijk van de sector en de bedrijfsactiviteiten van de controlecliënt zijn andere activa relevant geweest in de beoordeling. In tabel 11 is een overzicht opgenomen van de wettelijke controles waarin de AFM de waardering van de activa als aandachtsgebied heeft aangemerkt, opgesplitst naar de verschillende activa:

- vastgoed of overige materiële vaste activa;
- debiteuren;
- voorraden;
- financiële vaste activa.

Verder is in deze tabel vermeld in hoeveel procent van de wettelijke controles met dit aandachtsgebied de AFM ernstige tekortkomingen heeft geconstateerd. In totaal hebben de externe accountants in 54% van deze wettelijke controles naar het oordeel van de AFM geen voldoende en geschikte controle-informatie verkregen met betrekking tot de waardering van de desbetreffende activa. De specifieke tekortkomingen voor de verschillende activa zijn beschreven in de volgende paragrafen.

Aandachtsgebied	Aantal wettelijke controles met dit aandachtsgebied (% van totaal 47 wettelijke controles)	Aantal wettelijke controles met tekortkomingen in dit aandachtsgebied (% van aantal wettelijke controles met dit aandachtsgebied)
Waardering activa	28 (60%)	15 (54%)
• Waardering vastgoed / materiële vaste activa	8 (17%)	3 (38%)
• Waardering debiteuren	9 (19%)	6 (67%)
• Waardering voorraden	10 (21%)	7 (70%)
• Waardering financiële vaste activa	2 (4%)	2 (100%)

Tabel 11. Aantal dossiers met aandachtsgebieden en aantal dossiers met tekortkomingen op deze aandachtsgebieden.

5.2.3.1 Waardering vastgoed en overige materiële vaste activa

De AFM heeft voor acht wettelijke controles de controle van de waardering van materiële vaste activa bekeken (17% van het totaal aantal beoordeelde wettelijke controles). Dit betrof wettelijke controles bij ondernemingen in verschillende sectoren (handel, vastgoed en dienstverlening). De materiële vaste activa bestonden in vier gevallen uit vastgoed en in vier gevallen uit overige materiële vaste activa.

Volgens de verslaggevingsregels hangt de waardering van vastgoed af van de wijze waarop de onderneming het vastgoed gebruikt. In de helft van de gevallen betrof het vastgoed de bedrijfsterreinen en gebouwen voor eigen gebruik van de controlecliënt. In de andere helft van de gevallen had de onderneming het vastgoed in eigendom met als doel het commercieel te verhuren.

In drie van de acht wettelijke controles (38%) heeft de AFM ernstige tekortkomingen geconstateerd met betrekking tot de controle van de waardering van het vastgoed of de overige materiële vaste activa. In één van deze wettelijke controles heeft de externe accountant in het geheel nagelaten controlewerkzaamheden te plannen en uit te voeren met betrekking tot de waardering van de materiële vaste activa. De tekortkomingen die in meer dan één wettelijke controle voorkwamen, hadden betrekking op het feit dat de externe accountant heeft nagelaten:

- de juistheid vast te stellen van de investeringen en afschrijvingen en de daaruit volgende boekwaarde van het vastgoed;
- vast te stellen of sprake is van indicaties van bijzondere waardeverminderingen;
- de juistheid vast te stellen van de gegevens die zijn gebruikt in de berekening van de marktwaarde;
- de WOZ-waarde te betrekken in de beoordeling van de reële waarde;
- vast te stellen dat de jaarrekening en de toelichting in overeenstemming zijn met de toepasselijke verslaggevingsregels.

De bovenstaande tekortkomingen kunnen worden geïllustreerd door het volgende voorbeeld uit het onderzoek van de AFM:

Waardering materiële vaste activa

De controlecliënt is een dienstverlener op het gebied van scheepvaart: pleziervaarten en transport. De materiële vaste activa van de onderneming betreffen grotendeels schepen: pleziervaartuigen en vrachtschepen. Deze schepen worden gewaardeerd tegen actuele waarde. Dit betekent voor deze onderneming dat de schepen tegen de vervangingswaarde op het moment van herwaardering op de balans van de onderneming staan of tegen de bedrijfswaarde, indien die lager is dan de vervangingswaarde. De vervangingswaarde wordt door deze onderneming bepaald aan de hand van taxaties uitgevoerd door erkende taxateurs. Voor het betreffende boekjaar heeft de onderneming taxaties laten uitvoeren op de waarde van de vrachtschepen. Hieruit volgt dat de huidige vervangingswaarde van deze vrachtschepen niet afwijkt van de boekwaarde op de balans. Er hoeft dus geen herwaardering plaats te vinden. De externe accountants heeft naar aanleiding van deze taxatie geconcludeerd dat geen taxaties nodig zijn voor de waarde van de pleziervaartuigen. Zonder verdere onderbouwing heeft de externe accountant ten onrechte geconcludeerd dat het ontbreken van een waardeverandering van de vrachtschepen ook onverkort geldt voor de pleziervaartuigen.

5.2.3.2 Waardering debiteuren

De waardering van de debiteuren wordt in principe bepaald door de vorderingen die de onderneming heeft op klanten die op rekening producten of diensten hebben gekocht, waarbij rekening wordt gehouden met het risico dat sommige vorderingen oninbaar zijn. De AFM heeft voor negen wettelijke controles de controle van de waardering van de debiteuren beoordeeld (19% van het totaal aantal beoordeelde wettelijke controles). Dit betrof wettelijke controles bij zeven handelsondernemingen en twee dienstverleners.

In zes van deze negen wettelijke controles (67%) heeft de AFM ernstige tekortkomingen geconstateerd met betrekking tot de controle van de waardering van de debiteuren. In één van deze wettelijke controles heeft de externe accountant in het geheel nagelaten controlewerkzaamheden te plannen en uit te voeren met betrekking tot de waardering van de debiteuren. In de overige vijf controles hebben de tekortkomingen betrekking op het feit dat de externe accountant heeft nagelaten de toereikendheid van de voorziening voor oninbare debiteuren vast te stellen. Hierbij heeft de externe accountant namelijk nagelaten te controleren of debiteuren in de nieuwe verslagperiode wel hebben betaald ('afloopcontrole') of andere controlewerkzaamheden te verrichten om controle-informatie te verkrijgen over de waardering van de debiteuren.

De bovenstaande tekortkomingen kunnen worden geïllustreerd door het volgende voorbeeld uit het onderzoek van de AFM:

Waardering debiteuren

De controlecliënt is een dienstverlener op het gebied van ICT. De externe accountant heeft in zijn controle de voorziening voor oninbare vorderingen als significant risico onderkend. Hij heeft gepland een afloopcontrole uit te voeren om vast te stellen dat voor de openstaande vorderingen per balansdatum in het nieuwe boekjaar ook daadwerkelijk liquide middelen zijn ontvangen. De externe accountant heeft beoordeeld of voor de openstaande vorderingen per balansdatum in het nieuwe boekjaar bankontvangsten zijn geboekt in de financiële administratie. Dit bleek voor alle vorderingen per balansdatum het geval. Met deze werkzaamheden heeft de externe accountant echter uitsluitend vastgesteld dat de vorderingen per balansdatum in het nieuwe boekjaar zijn 'weggeboekt' in de administratie. Hij heeft ten onrechte niet vastgesteld of er voor de te vorderen bedragen ook daadwerkelijk liquide middelen op de bankrekening van de controlecliënt zijn ontvangen. Hij heeft namelijk geen bankafschriften betrokken in zijn controlewerkzaamheden, noch op andere wijze beoordeeld of bankontvangsten juist worden verwerkt.

5.2.3.3 Waardering voorraden

De waardering van de voorraden van een onderneming worden onder meer bepaald door het soort voorraad, bijvoorbeeld grond- en hulpstoffen, halffabricaten, gereede producten of handelsgoederen, en de mate waarin de voorraden 'incourant' zijn (en dus minder waard zijn). Voor tien wettelijke controles (21% van het totaal aantal

beoordeelde wettelijke controles) heeft de AFM de controle van de waardering van de voorraden beoordeeld. Het betreft elf handelsondernemingen en één productieonderneming.

In zeven van deze tien wettelijke controles (70%) heeft de AFM ernstige tekortkomingen aangetroffen met betrekking tot de controle van de waardering van de voorraden. In deze wettelijke controles hebben de tekortkomingen vooral betrekking op het feit dat de externe accountant heeft nagelaten:

- een inventarisatie uit te voeren op de aanwezige voorraden (inclusief eventuele consignatievoorraden);
- een aansluiting te maken tussen de geïventariseerde voorraad en de voorraad die per balansdatum is vermeld in de financiële administratie;
- de juistheid vast te stellen van de gehanteerde prijzen en tarieven die zijn gebruikt voor de berekening van de waardering; in het bijzonder betreft dit de gehanteerde prijzen en tarieven waarbij rekening is gehouden met kortingen en eventuele bijkomende kosten waaronder kredietbeperkingstoelagen en transportkosten;
- de toereikendheid van de voorziening incurante voorraden te beoordelen, waarbij de externe accountant heeft nagelaten:
  - de omloopsnelheid van de voorraden te bepalen;
  - de ouderdom van de voorraden te bepalen op basis van de voorraadlijst en de uitgevoerde inventarisatie;
  - te bepalen of rekening is gehouden met alle voorzienbare verliezen.

De bovenstaande tekortkomingen kunnen worden geïllustreerd door het volgende voorbeeld uit het onderzoek van de AFM:

Waardering voorraad personenauto's

De controlecliënt betreft een onderneming die personenauto's verkoopt en repareert. De externe accountant heeft de waardering van de voorraad personenauto's als significant risico aangemerkt voor zijn controle. De personenauto's die bij de onderneming aanwezig zijn, bestaan uit vier categorieën:

1. nieuwe auto's in eigendom van de onderneming en beschikbaar voor verkoop ('handelsvoorraad');
2. nieuwe auto's in eigendom van derden, bijvoorbeeld leveranciers, en beschikbaar voor verkoop ('consignatievoorraad');
3. nieuwe auto's in eigendom van de onderneming, maar extern gefinancierd, en beschikbaar voor verkoop; en
4. auto's aanwezig op het terrein van de onderneming voor reparatie en dus niet beschikbaar voor verkoop.

De externe accountant heeft voor zijn controle van de waardering van de voorraad personenauto's besloten uitsluitend controlewerkzaamheden te verrichten voor de handelsvoorraad en extern gefinancierde voorraad. Door geen controlewerkzaamheden te verrichten voor de consignatievoorraad en de auto's aanwezig voor reparatie, heeft de externe accountant ten onrechte geen controle-informatie verkregen om de volledigheid van de voorraad te kunnen vaststellen en te kunnen vaststellen of alle aanwezige auto's in de juiste categorieën zijn verantwoord en daarmee de voorraden op de juiste wijze zijn gewaardeerd.

5.2.3.4 Waardering financiële vaste activa

Voor twee wettelijke controles (4% van het totaal aantal beoordeelde wettelijke controles) heeft de AFM de controle van de waardering van de financiële vaste activa beoordeeld. Dit betrof de post 'beleggingen' van twee dienstverleners op het gebied van (uitvaart)verzekeringen.

In beide wettelijke controles (100%) heeft de AFM ernstige tekortkomingen aangetroffen met betrekking tot de controle van de waardering van de financiële vaste activa. In deze wettelijke controles hebben de tekortkomingen vooral betrekking op het feit dat de externe accountant heeft nagelaten:

- de aanvaardbaarheid en de consistentie van de gekozen waarderingsgrondslagen voor de beleggingen te beoordelen;
- vast te stellen of de daadwerkelijk toegepaste waarderingsgrondslag overeenkomt met de waarderingsgrondslag die is toegelicht in de jaarrekening;
- te beoordelen of de jaaropgaven die de controlecliënt stelt van de bank te hebben ontvangen betrouwbaar zijn en bruikbaar voor zijn controle;
- vast te stellen of sprake is van bijzondere waardeverminderingen voor de waardering van beleggingen.

5.2.4 Gebruikmaken van werkzaamheden van deskundigen

Een accountant beschikt niet altijd zelf over de benodigde deskundigheid op andere gebieden dan financiële verslaggeving of accountantscontrole om de benodigde controle-informatie te kunnen verkrijgen. In die gevallen zal een accountant gebruikmaken van de werkzaamheden van een deskundige. Dit doet zich onder andere voor bij complexe waarderingsvraagstukken, bijvoorbeeld de waardering van vastgoed. Als een accountant gebruikmaakt van de werkzaamheden van een deskundige, dan moet hij onder meer de objectiviteit en deskundigheid van die deskundige vaststellen en evalueren of de werkzaamheden van die deskundige toereikend zijn.

De AFM heeft voor vier wettelijke controles waarbij de waardering van het vastgoed het aandachtsgebied van het dossieronderzoek was, vastgesteld dat de externe accountant gebruik heeft gemaakt van de werkzaamheden van een deskundige. In deze gevallen heeft de externe accountant voor de waardering van het vastgoed gebruik gemaakt van een rapport van een taxateur. In drie van deze wettelijke controles heeft de AFM ernstige tekortkomingen aangetroffen ten aanzien van het gebruikmaken van het rapport van deze taxateur (zie ook tabel 5). In deze wettelijke controles heeft de externe accountant namelijk nagelaten:

- de werkzaamheden van de taxateur te beoordelen;
- de rekenkundige juistheid van de taxatie vast te stellen; en
- te evalueren of de werkzaamheden van de taxateur adequaat zijn geweest.

Zonder deze werkzaamheden uit te voeren, kan de externe accountant geen gebruikmaken van de werkzaamheden van de taxateur. Als de externe accountant

zelf ook geen aanvullende werkzaamheden heeft uitgevoerd om de waardering van het vastgoed te controleren, dan heeft hij geen voldoende en geschikte controle-informatie verkregen om zijn oordeel over die waardering van het vastgoed te kunnen onderbouwen.

5.2.5 Continuïteitsveronderstelling

Bij de verslaggeving van een onderneming wordt er in beginsel van uitgegaan dat de onderneming in continuïteit haar bedrijfsactiviteiten kan voortzetten in de voorzienbare toekomst. Deze continuïteitsveronderstelling van de ondernemingsleiding bepaalt onder andere op welke wijze activa en passiva worden opgesteld en gepresenteerd in de verslaggeving. Het is de verantwoordelijkheid van de externe accountant om voldoende en geschikte controle-informatie te verkrijgen: enerzijds om te kunnen beoordelen of deze veronderstelling wel geschikt is om te hanteren bij deze onderneming, anderzijds om te concluderen of het voortbestaan van de onderneming materieel onzeker is. Als het hanteren van de continuïteitsveronderstelling niet passend is of als er een materiële onzekerheid bestaat over de continuïteit van de onderneming, dan brengt de externe accountant dit tot uitdrukking in zijn controleverklaring.²⁸

Zoals vermeld in tabel 5 heeft de AFM in 14 van de 47 beoordeelde wettelijke controles (30%) aanleiding gezien te onderzoeken of en in welke mate de externe accountant de continuïteitsveronderstelling heeft gecontroleerd. Bijvoorbeeld de volgende gebeurtenissen of omstandigheden, die blijken uit de financiële verslaggeving van de controlecliënt of het controledossier van de externe accountant, kunnen aanleiding zijn geweest de controle van de continuïteitsveronderstelling als aandachtsgebied aan te merken:

- de controlecliënt leidt aanzienlijke operationele verliezen of de waarde van de belangrijkste activa is sterk gedaald;
- de controlecliënt heeft negatieve operationele kasstromen of negatieve belangrijke financiële ratio's, die tot gevolg kunnen hebben dat kapitaalvereisten niet worden nageleefd;
- er is sprake van leningen met een vaste looptijd die hun vervaldatum naderen zonder dat er een realistisch uitzicht is op vernieuwing of aflossing of de controlecliënt is niet in staat de voorwaarden van leningovereenkomsten na te leven;
- kernpersonen binnen het management van de controlecliënt zijn vertrokken en nog niet vervangen.²⁹

---

²⁸ *Echter, het ontbreken van enige verwijzing naar onzekerheid over de continuïteit in de controleverklaring kan niet worden beschouwd als een garantie voor het vermogen van de onderneming om haar continuïteit te handhaven.*

²⁹ *Deze opsomming is niet limitatief en evenmin betekent het bestaan van één of meer van deze elementen altijd dat er een onzekerheid bestaat van materieel belang over de continuïteit van de controlecliënt. Meer voorbeelden van gebeurtenissen of omstandigheden die, afzonderlijk of collectief, gerede twijfel kunnen doen ontstaan over de continuïteitsveronderstelling zijn beschreven in paragraaf A2 van NV COS 570 'Continuïteit'.*

In vijf van deze veertien wettelijke controles (36%) heeft de AFM ernstige tekortkomingen vastgesteld met betrekking tot de controle van de continuïteitsveronderstelling. In één controle heeft de externe accountant in het geheel nagelaten controlewerkzaamheden te plannen en uit te voeren met betrekking tot de continuïteitsveronderstelling. In de overige vier wettelijke controles waarin de AFM ernstige tekortkomingen heeft geconstateerd, hebben de externe accountants onder andere nagelaten:

- te overwegen of er gerede twijfel is over de continuïteit;
- de inschatting van het management van de controlecliënt met betrekking tot de continuïteit te beoordelen;
- de veronderstellingen te beoordelen waarop de begroting of de kasprognoses zijn gebaseerd die de continuïteitsveronderstelling onderbouwen; en
- de financieringsstructuur van de controlecliënt, waaronder de bankafspraken en de liquiditeitspositie, te beoordelen.

Door deze beoordelingen niet uit te voeren, heeft de externe accountant geen voldoende en geschikte controle-informatie verkregen om zich een oordeel te kunnen vormen over de continuïteitsveronderstelling die zijn controlecliënt hanteert.

Het volgende voorbeeld illustreert een situatie waarin de AFM heeft geconcludeerd dat de externe accountant voldoende controlewerkzaamheden heeft verricht met betrekking tot de continuïteitsveronderstelling:

Good practice: Continuïteitsbeoordeling

De controlecliënt is een onderneming met een zorgelijke liquiditeitspositie per balansdatum. De externe accountant heeft in elke fase van zijn controle aandacht voor de continuïteit van de onderneming. Zo heeft hij bij aanvang van zijn controle de continuïteit van de onderneming en het mogelijk niet kunnen voldoen aan financiële ratio's van de bank aangemerkt als significant risico voor zijn controle. Het management van de onderneming is, ondanks de zorgelijke liquiditeitspositie per balansdatum, overtuigd van de mogelijkheid om de bedrijfsactiviteiten voort te zetten. Het management heeft deze continuïteitsveronderstelling onderbouwd met nieuwe krediet- en faciliteitsafspraken met de bank, een portefeuille met voldoende orders voor de nabije toekomst en positieve resultaat- en kasstroomprognoses. De externe accountant heeft deze onderbouwing professioneel-kritisch beoordeeld, beargumenteerd waarom deze onderbouwing toereikend is om de continuïteit van de bedrijfsactiviteiten te veronderstellen, en hiervan voldoende vastgelegd in zijn controledossier. In aanvulling hierop heeft hij bij het management van de onderneming aangedrongen op een duidelijke toelichting in de jaarrekening op de liquiditeitspositie van de onderneming. Een dergelijke toelichting bevordert het inzicht van gebruikers in de financiële positie van de onderneming.

5.2.6 Overige tekortkomingen controle

Naast de vooraf geselecteerde aandachtsgebieden, waarvan de bevindingen hierboven zijn beschreven, zijn de toezichthouders van de AFM bij alle beoordeelde wettelijke controles alert geweest op eventuele overige ernstige tekortkomingen. Zij

hebben in 22 (47%) van de wettelijke controles ernstige tekortkomingen aangetroffen op onderdelen van de wettelijke controle die buiten de aandachtsgebieden van het AFM-onderzoek vielen. Het aantal overige tekortkomingen per wettelijke controle varieert van één tot vijf. De volgende tekortkomingen zijn geconstateerd in twee of meer wettelijke controles en hebben betrekking op situaties waarin de externe accountant heeft nagelaten:

- de gekozen controleaanpak (primair systeemgericht of gegevensgericht) duidelijk te beschrijven, te onderbouwen en consistent toe te passen in de controle;
- controlewerkzaamheden te verrichten om het bestaan van de debiteuren vast te stellen;
- overwegingen, bevindingen en conclusies uit de controle systematisch en in onderlinge samenhang vast te leggen in het controledossier;
- te beargumenteren waarom een oordeelonthouding de juiste strekking van zijn controleverklaring is;
- het controledossier tijdig af te sluiten en te archiveren.

5.3 Kwaliteit van financiële verslaggeving

Met de beoordeling van 61 jaarrekeningen³⁰ heeft de AFM zich, naast de beoordeling van wettelijke controles, ook een beeld gevormd van de kwaliteit van de financiële verslaggeving van controlecliënten van SRA-kantoren. Op basis van dit beeld heeft de AFM geconcludeerd dat de kwaliteit van de financiële verslaggeving in 20% van de gevallen voldoende is en in 80% onvoldoende.

De AFM heeft van alle 61 oorspronkelijk geselecteerde controles getoetst of de gecontroleerde jaarverslaggeving voldoet aan de van toepassing zijnde verslaggevingsstandaarden en zich hierbij gericht op de volgende aandachtsgebieden: de verwerking van onderhanden projecten, de waardering van voorraden, de continuïteit van de onderneming, het directie- of jaarverslag, het kasstroomoverzicht, stelselwijzigingen en fouterstel.

De AFM heeft de kwaliteit van de financiële verslaggeving in de volgende situaties aangemerkt als 'onvoldoende':

- als uit de jaarrekening niet blijkt wat de onderneming eigenlijk doet, bijvoorbeeld als geen duidelijkheid bestaat of sprake is van onderhanden werk of onderhanden projecten;
- als geen aandacht is besteed aan de continuïteitsveronderstelling, terwijl de jaarrekening wel aanwijzingen bevat dat twijfel zou kunnen bestaan over de continuïteit;
- als geen jaarverslag of kasstroomoverzicht is opgenomen;

---

³⁰ Zie ook paragraaf 3.3.3 waarin is beschreven dat de AFM een aantal wettelijke controles als 'reserve' heeft geselecteerd. Van deze reservecontroles is wel de desbetreffende jaarrekening beoordeeld.

- als het kasstroomoverzicht grote onjuistheden bevat, zoals het vermelden van niet-kasstromen in de financierings- of investeringskasstroom of het niet opnemen van vergelijkende cijfers;
- als er overige tekortkomingen zijn geconstateerd in de verslaggeving die het inzicht in het vermogen en het resultaat belemmeren.

De AFM heeft geconstateerd dat de tekortkomingen in de financiële verslaggeving in veel gevallen betrekking hebben op verslaggevingsregels die relatief recent zijn veranderd. Het jaarverslag bevat bijvoorbeeld niet alle nieuwe onderwerpen die daarin moeten worden beschreven en de verslaggeving van onderhanden projecten volgt niet de nieuwe regels die daarvoor gelden.

De belangrijkste tekortkomingen die de AFM heeft aangetroffen in de financiële verslaggeving van de 61 controlecliënten van SRA-kantoren zijn beschreven in paragraaf 5.4.

5.4 Tekortkomingen in financiële verslaggeving

Paragraaf 5.4.1 beschrijft de tekortkomingen die de AFM heeft aangetroffen met betrekking tot de geselecteerde aandachtsgebieden: het directie- of jaarverslag, het kasstroomoverzicht, de verwerking van onderhanden projecten, stelselwijzigingen en fouterstel, de waardering van voorraden en de continuïteit van de onderneming. Paragraaf 5.4.2 beschrijft de overige tekortkomingen die de AFM heeft geconstateerd.

5.4.1 Tekortkomingen in aandachtsgebieden

5.4.1.1 Het jaarverslag

In het jaarverslag bij de jaarrekening geeft de directie, in overeenstemming met de omvang en de complexiteit van de rechtspersoon en groepsmaatschappijen, een evenwichtige en volledige analyse van de toestand op de balansdatum, de ontwikkeling gedurende het boekjaar en de resultaten. Deze analyse omvat doorgaans zowel financiële als niet-financiële prestatie-indicatoren, met inbegrip van milieu- en personeelsaangelegenheden. Het jaarverslag geeft tevens een beschrijving van de voornaamste risico's en onzekerheden waarmee de rechtspersoon wordt geconfronteerd.³¹

---

³¹ Artikel 2:391 BW beschrijft welke informatie de directie van een rechtspersoon moet opnemen in het jaarverslag. In 2005 is dit artikel uitgebreid met de verplichting informatie op te nemen over onder andere financiële instrumenten en het risicobeheer van de onderneming.

Van de 61 (inrichtings)jaarrekeningen die de AFM heeft beoordeeld, bevatten er 14 (23%) in het geheel geen jaarverslag. In de 47 jaarverslagen die de AFM inhoudelijk heeft kunnen beoordelen, ontbreken naar het oordeel van de AFM verschillende wettelijk vereiste analyses en onderwerpen:

- een beschrijving van de verwachte gang van zaken over investeringen (40%), personeelsbezetting (53%) en financiering (60%);
- een risicoparagraaf (64%);
- een beschrijving van de prijs-, liquiditeits- of marktrisico's (64%); en
- een beschrijving van de beheersing van risico's uit financiële instrumenten (81%).

5.4.1.2 Het kasstroomoverzicht

Hoewel de verplichting tot het opnemen van een kasstroomoverzicht in de financiële verslaggeving uitsluitend volgt uit de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving en niet is opgenomen in het Burgerlijk Wetboek, heeft de AFM in 55 van de 61 beoordeelde jaarrekeningen (90%) een kasstroomoverzicht aangetroffen. Echter, de AFM heeft geconstateerd dat deze kasstroomoverzichten niet op alle punten voldoen aan de daaraan te stellen eisen:

- In ongeveer 16% van de kasstroomoverzichten zijn niet de cijfers van het voorgaande boekjaar ter vergelijking opgenomen.
- In ongeveer 62% van de kasstroomoverzichten zijn posten opgenomen in de investeringskasstromen die geen betrekking hebben op kasstromen.
- In ongeveer 38% van de kasstroomoverzichten zijn posten opgenomen in de financieringskasstromen die geen betrekking hebben op kasstromen.
- In ongeveer 24% van de gevallen is geen aansluiting gemaakt tussen het kasstroomoverzicht en de balans in de jaarrekening voor wat betreft de mutatie in de liquide middelen.
- In zeventien van de twintig gevallen waarbij sprake is van koersverschillen, zijn deze koersverschillen verwerkt in de operationele kasstroom in het kasstroomoverzicht, in plaats van in de aansluiting tussen het kasstroomoverzicht en de balans.

De bovenstaande tekortkomingen kunnen worden geïllustreerd door de volgende voorbeelden uit het onderzoek van de AFM:

Niet-kasstromen in kasstroomoverzicht

1. De onderneming waardeert haar materiële vaste activa tegen actuele waarde. Uit een recente taxatie is gebleken dat de huidige vervangingswaarde hoger is dan de boekwaarde. De onderneming herwaardeert daarom haar materiële vaste activa. In de jaarrekening presenteert zij deze herwaardering ten onrechte als een investeringskasstroom in het kasstroomoverzicht. Bij een herwaardering is echter geen sprake van een kasstroom.
2. Onderneming A heeft een langlopende lening verstrekt aan onderneming B. Onderneming A heeft deze lening in haar jaarrekening verantwoord onder de financiële vaste activa. Nadat onderneming B failliet is gegaan, heeft onderneming A de lening afgeboekt, omdat die niet langer invorderbaar is.

Onderneming A presenteert de afboeking van de lening ten onrechte als een inkomende investeringskasstroom in haar kasstroomoverzicht. Bij een afwaardering is echter geen sprake van een kasstroom.

5.4.1.3 Onderhanden projecten

De verwerking, waardering en presentatie van onderhanden projecten volgt uitsluitend uit de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving en is niet opgenomen in het Burgerlijk Wetboek. De AFM heeft bij negentien ondernemingen verwerking van opbrengsten en kosten aangetroffen uit hoofde van onderhanden projecten in opdracht van derden. Bij de beoordeling van de financiële verslaggeving heeft de AFM tekortkomingen geconstateerd in het merendeel van de jaarrekeningen waarin sprake is van onderhanden projecten. Deze tekortkomingen hebben betrekking op de volgende punten:

- De gebruikte methode voor de bepaling van de mate van voortgang van de verrichte prestaties is niet vermeld of niet correct.
- In de winst- en verliesrekening is niet de opbrengst uit onderhanden projecten vermeld.
- In de toelichting ontbreekt informatie over het cumulatief totaal van de verantwoorde projectopbrengsten, het totaal van de ontvangen voorschotten, de door opdrachtgevers ingehouden bedragen, de geactiveerde uitgaven voor nog niet verrichte prestaties en een opsplitsing van de post onderhanden projecten naar debet- en creditbedragen.

In 2008 heeft de Raad voor de Jaarverslaggeving een nieuwe Richtlijn (221) gepubliceerd voor onderhanden projecten. De AFM heeft in meerdere gevallen vastgesteld dat deze nieuwe richtlijn niet of niet volledig is gevolgd, maar dat de onderhanden projecten volgens oude verslaggevingsregels zijn verantwoord.

De bovenstaande tekortkomingen kunnen worden geïllustreerd door het volgende voorbeeld uit het onderzoek van de AFM:

Bepaling van de mate van de verrichte prestaties

De mate waarin prestaties van een onderhanden project zijn verricht, kan op verschillende wijzen worden bepaald. De onderneming kiest de methode waarmee op betrouwbare wijze kan worden bepaald in welke mate het onderhanden project is gerealiseerd. Afhankelijk van de aard van het project kan dit plaatsvinden op basis van:

- de tot de balansdatum gemaakte projectkosten in verhouding tot de geschatte projectkosten;
- inspectie van het uitgevoerde deel van het project; of
- de voltooiing van een fysiek onderscheidbaar projectonderdeel.

In meerdere jaarrekeningen heeft de AFM een vermelding aangetroffen dat de mate van voortgang van de verrichte prestaties is bepaald op basis van de gefactureerde termijnen. Deze methode is uitdrukkelijk niet genoemd in de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving en zal bij achterstanden in de facturatie ook tot een onjuiste resultaatverantwoording leiden.

5.4.1.4 Stelselwijziging en fouterstel

De AFM heeft vastgesteld dat in één jaarrekening sprake was van een stelselwijziging en in vier jaarrekeningen van fouterstel. De vier jaarrekeningen waarin fouten zijn hersteld voldoen niet aan de vereisten die gelden voor fouterstel. Bij drie ondernemingen is het niet duidelijk wat voor soort fout het betreft. In één van de jaarrekeningen waarin fundamentele fouten zijn hersteld, is het herstel niet op de juiste wijze verwerkt in het resultaat maar ten onrechte rechtstreeks in het eigen vermogen, zijn de vergelijkende cijfers niet aangepast en is het herstel van de fundamentele fout niet in het juiste boekjaar verwerkt.

5.4.1.5 Waardering voorraden

Bij de beoordeling van de 61 geselecteerde jaarrekeningen heeft de AFM geconstateerd dat slechts in 21% van de jaarrekeningen duidelijk wordt welke waarderingmethode is gebruikt voor de voorraden (bijvoorbeeld FIFO of LIFO). In circa 4% van de jaarrekeningen is geen specificatie opgenomen in de toelichting van de op de balans opgenomen voorraden.

5.4.1.6 Continuïteit van de onderneming

Bij de beoordeling van 61 jaarrekeningen had de AFM in 4 jaarrekeningen in ieder geval een nadere toelichting verwacht over de continuïteit van de ondernemingen. Een dergelijke toelichting is in deze gevallen ook daadwerkelijk aangetroffen.

5.4.2 Overige tekortkomingen financiële verslaggeving

De AFM heeft naast de tekortkomingen met betrekking tot de aandachtsgebieden ook tekortkomingen geconstateerd in de financiële verslaggeving ten aanzien van de resultaatbepalingsgrondslag, het gebruik van jaarrekeningmodellen en de openbaarmaking van de jaarrekening.

5.4.2.1 De resultaatbepalingsgrondslag

De wijze waarop het resultaat wordt bepaald in de financiële verslaggeving van een onderneming, hangt onder andere af van de aard van de activiteiten van die onderneming. In ongeveer 23% van de gevallen heeft de AFM vastgesteld dat de resultaatbepalingsgrondslag niet aansluit bij de activiteiten van de onderneming.

De bovenstaande tekortkomingen kunnen worden geïllustreerd door de volgende voorbeelden uit het onderzoek van de AFM:

Opbrengstenverantwoording bij kinderopvang

De AFM heeft de volgende grondslag voor de opbrengstenverantwoording aangetroffen in een jaarrekening van een onderneming die kinderopvang verzorgt. “Opbrengsten uit verkoop van goederen worden in de winst- en verliesrekening verwerkt als alle belangrijke rechten op economische voordelen alsmede alle belangrijke risico’s met betrekking tot de goederen zijn overgedragen aan de koper, het bedrag van de opbrengsten op betrouwbare wijze kan worden bepaald en ontvangst van de opbrengst waarschijnlijk is.”

Deze grondslag lijkt niet aan te sluiten bij de daadwerkelijke activiteiten van de onderneming, namelijk dienstverlening in de vorm van kinderopvang.

5.4.2.2 Het gebruik van jaarrekeningmodellen

Voor de inrichting en de indeling van de jaarrekening, en in het bijzonder de balans en de winst- en verliesrekening, zijn specifieke modellen voorgeschreven. Het staat Nederlandse rechtspersonen vrij een model te kiezen, die ze vervolgens consistent moeten toepassen. In de winst- en verliesrekening worden baten en lasten uitgesplitst. Deze uitsplitsing vindt plaats op basis van de aard van de baten en lasten (in het zogenaamde categoriale model) of op basis van de functie die de baten en lasten hebben voor de rechtspersoon (in het zogenaamde functionele model). De AFM heeft geconstateerd dat in 65% van de beoordeelde jaarrekeningen ten onrechte gebruik wordt gemaakt van een soort hybride model, waarbij de winst- en verliesrekening eerst het functionele model volgt en vervolgens in het categoriale model verder gaat. Dit heeft echter tot gevolg dat met name bij de posten ‘kostprijs van de omzet’ en ‘bruto-omzetresultaat/ brutomarge’ niet de juiste bedragen worden weergegeven.

5.4.2.3 De openbaarmaking van de jaarrekening

Een jaarrekening wordt in beginsel binnen ruim zeven maanden³² na afloop van het boekjaar openbaar gemaakt door deponering bij de Kamer van Koophandel. Alleen in het geval van bijzondere omstandigheden kan de algemene vergadering van aandeelhouders aan het bestuur van de onderneming uitstel verlenen voor het opmaken van de jaarrekening. De uitsteltermijn is ten hoogste zes maanden, waarmee de maximale deponeringstermijn uitkomt op dertien maanden na afloop van het boekjaar.³³

---

³² De jaarrekening moet in beginsel binnen vijf maanden na afloop van het boekjaar worden opgemaakt, en moet binnen twee maanden aan de algemene vergadering van aandeelhouders worden voorgelegd. De algemene vergadering van aandeelhouders is niet wettelijk verplicht om de voorgelegde jaarrekening vast te stellen, maar doet dit doorgaans wel. Na vaststelling moet de jaarrekening binnen acht dagen worden gedeponeerd. Na het verstrijken van een termijn van dertien maanden moet een onderneming onverwijld deponeren wat er op dat moment beschikbaar is.

³³ Zie artikel 2:394, derde lid, BW.

Nagenoeg alle jaarrekeningen die de AFM heeft beoordeeld, waren ook gedeponereerd bij de Kamer van Koophandel. Negen ondernemingen hebben hun jaarrekening (nog) niet gedeponereerd bij de Kamer van Koophandel. Van deze negen jaarrekeningen hebben vier jaarrekeningen betrekking op een boekjaar dat eindigt op 31 december 2011.

De gedeponereerde jaarrekeningen zijn gemiddeld ongeveer zes maanden (185 dagen) na afloop van het boekjaar openbaar gemaakt. Bij deze gedeponereerde jaarrekeningen valt het volgende op:

- Bij dertien ondernemingen is de periode tussen de algemene vergadering van aandeelhouders en de deponering bij de Kamer van Koophandel meer dan acht werkdagen. De wet verplicht ondernemingen om binnen acht werkdagen na het vaststellen van de jaarrekening door de algemene vergadering van aandeelhouders, deze jaarrekening te deponeren bij de Kamer van Koophandel.
- Bij vier ondernemingen is de controleverklaring gedateerd op een dag die ligt na de datum van de algemene vergadering van aandeelhouders. De controleverklaring hoort echter te zijn opgenomen in de overige gegevens van de jaarrekening die wordt voorgelegd aan de algemene vergadering van aandeelhouders. De algemene vergadering van aandeelhouders kan een jaarrekening niet vaststellen indien accountantscontrole wettelijk verplicht is en zij geen kennis heeft kunnen nemen van de controleverklaring.³⁴
- Bij elf ondernemingen is de periode tussen de datering van de controleverklaring en de datum van de algemene vergadering van aandeelhouders meer dan twee maanden. Er is een wettelijke verplichting om binnen twee maanden na het opmaken van de jaarrekening deze jaarrekening voor te leggen aan de algemene vergadering van aandeelhouders.
- Tien jaarrekeningen zijn later dan zeven maanden na afloop van het boekjaar gedeponereerd. Dit betekent dat deze ondernemingen gebruik hebben gemaakt van de uitstelmogelijkheid. De AFM betwijfelt sterk of in al deze gevallen daadwerkelijk sprake is van de vereiste 'bijzondere omstandigheden' die een uitstel rechtvaardigen of dat ondernemingen de uitstelmogelijkheid als een formaliteit en vanzelfsprekendheid beschouwen.

---

³⁴ Het niet vaststellen van een jaarrekening kan gevolgen hebben voor bijvoorbeeld de winstuitkering van de rechtspersoon, het inkopen van eigen aandelen en het overleggen van de jaarrekening aan de ondernemingsraad.

6 Verder verloop van het themaonderzoek

De AFM heeft met de beoordeling van 47 wettelijke controles bij 20 SRA-kantoren een beeld gekregen van een deel van de niet-OOB-accountantsorganisaties. Paragraaf 6.1 beschrijft welke actie de AFM verwacht van de twintig beoordeelde SRA-kantoren. Paragraaf 6.2 beschrijft op welke wijze de AFM de actieplannen van de SRA-kantoren zal beoordelen en opvolgen. Ten slotte vermeldt paragraaf 6.3 met welk doel de AFM de dialoog zal aangaan met de sector.

6.1 Actie naar aanleiding van tekortkomingen

In de schriftelijke rapportage aan de twintig SRA-kantoren heeft de AFM aangegeven welke actie zij verwacht van deze kantoren. In tabel 12 is samengevat welke acties de AFM verwacht van de twintig beoordeelde SRA-kantoren en voor hoeveel kantoren deze acties van toepassing zijn.

Actie	Aantal kantoren
Geen actie nodig	2 (10%)
Herstel tekortkomingen, oorzakenanalyse en actieplan	18 (90%)

Tabel 12. Acties naar aanleiding van tekortkomingen

Als de AFM tijdens het onderzoek geen tekortkomingen heeft geconstateerd in de kwaliteit van de wettelijke controles, dan hoeft het kantoor geen verdere actie te ondernemen. Dit was bij twee van de twintig SRA-kantoren (10%) het geval. Uiteraard moeten ook deze kantoren zich wel blijven inspannen om de kwaliteit op het gewenste peil te houden.

Als uit het onderzoek blijkt dat de kwaliteit van één of meer wettelijke controles onvoldoende is, dan moet het kantoor wel actie ondernemen. De AFM heeft de achttien SRA-kantoren (90%) waarbij ten minste één wettelijke controle als 'onvoldoende' is aangemerkt, in de eerste plaats verzocht de geconstateerde tekortkomingen in de wettelijke controles te herstellen. Dat wil zeggen, als uit het dossieronderzoek is gebleken dat onvoldoende of ongeschikte controle-informatie is verkregen, dan zal de betrokken externe accountant alsnog voldoende en geschikte controle-informatie moeten verkrijgen en opnieuw een oordeel moeten vormen over de jaarrekening als geheel. Het is mogelijk dat de externe accountant hiervoor terug moet naar de controlecliënt en dat het nieuwe oordeel afwijkt van de strekking van de eerder afgegeven controleverklaring. Dit kan betekenen dat de accountant zijn controleverklaring moet aanpassen en de controlecliënt zijn jaarrekening.

In de tweede plaats heeft de AFM deze kantoren gevraagd een oorzakenanalyse uit te voeren. In een oorzakenanalyse onderzoekt de accountantsorganisatie zelf of de tekortkomingen die de AFM heeft geconstateerd vaker voorkomen en wat de oorzaken hiervan zijn (of laat dit onderzoeken door een externe partij). De AFM heeft de SRA-kantoren een aantal voorbeeldvragen toegestuurd aan de hand waarvan de oorzakenanalyse kan worden uitgevoerd (zie bijlage 2 van dit rapport).

Tijdens het onderzoek heeft de AFM elk van deze achttien kantoren nadrukkelijk gevraagd goed na te denken over de vraag of zij in staat is de controlepraktijk op het noodzakelijke kwaliteitsniveau te brengen. Als het kantoor mogelijkheden ziet de kwaliteit van wettelijke controles te verbeteren, dan stelt zij op basis van de oorzakenanalyse een actieplan op. De kantoren hebben drie maanden de tijd gekregen een actieplan op te stellen en naar de AFM te sturen.

Een actieplan bevat:

- een beschrijving van de oorzakenanalyse;
- de maatregelen die de door de AFM gesignaleerde tekortkomingen in wettelijke controles herstellen;
- de maatregelen die voorkomen dat tekortkomingen in wettelijke controles zich zullen gaan voordoen.

Afhankelijk van de oorzaken die de accountantsorganisatie heeft gevonden voor de tekortkomingen die de AFM heeft geconstateerd, is het van belang maatregelen te nemen die deze oorzaken wegnemen en daarmee voorkomen dat eenzelfde bevinding zich in de toekomst nogmaals voordoet. Hierbij kan worden gedacht aan verbeteringen in het stelsel van kwaliteitsbeheersing van de accountantsorganisatie, zoals de standaard controleaanpak of consultatieprocedure. Het is ook mogelijk dat het nodig blijkt slecht functionerende accountants niet langer als externe accountant te laten optreden en uit te schrijven uit het register van de AFM. De uiterste maatregel die een accountantsorganisatie mogelijk moet nemen om herhaling te voorkomen, is het niet langer verrichten van wettelijke controles en het verzoeken van de AFM om haar vergunning in te trekken.

Verder beschrijft de accountantsorganisatie in het actieplan voor iedere maatregel:

- wat de maatregel precies inhoudt;
- wanneer de maatregel wordt uitgevoerd en afgerond;
- wie verantwoordelijk is voor de maatregel;
- hoe de accountantsorganisatie de voortgang van de maatregel bewaakt; en
- hoe de accountantsorganisatie de effectiviteit van de maatregel evalueert.

6.2 Beoordeling en opvolging actieplannen

De AFM beoordeelt in het eerste kwartaal van 2014 de ontvangen actieplannen. De AFM toetst de actieplannen op hoofdlijnen. Dat wil zeggen dat de AFM beoordeelt of er voldoende herstelmaatregelen zijn genomen op de onvoldoende uitgevoerde wettelijke controles. Tevens gaat de AFM na of de op basis van de oorzakenanalyse geïdentificeerde kwaliteitsverhogende maatregelen in principe zouden moeten kunnen leiden tot een kwalitatief goede uitvoering van de wettelijke controles in de toekomst. De AFM brengt de kantoren op de hoogte van haar oordeel en de verdere stappen.

Als de AFM op basis van het onderzoek en de ontvangen actieplannen oordeelt dat het kantoor mogelijkheden heeft de wettelijke controlepraktijk op het noodzakelijke kwaliteitsniveau te brengen, zal in 2014 opnieuw een dossieronderzoek plaatsvinden.

Dit onderzoek is bedoeld om te beoordelen of de maatregelen inderdaad het beoogde kwaliteitsverhogende effect hebben gehad. Deze dossieronderzoeken zal de AFM bij de SRA-kantoren op basis van het convenant uitvoeren in samenwerking met de SRA. Bij deze dossieronderzoeken zal onder meer worden vastgesteld of de uitvoering van het actieplan heeft geleid tot de benodigde verbetering in de kwaliteit van wettelijke controles. Mocht de uitvoering van de wettelijke controles dan nog onvoldoende zijn, dan kan de AFM overwegen formele handhavingsmaatregelen te treffen.

Als de AFM op basis van het onderzoek en de ontvangen actieplannen echter oordeelt dat een kantoor niet in staat zal zijn kwalitatief goede wettelijke controles te doen, zal zij in eerste instantie het gesprek aangaan met deze kantoren. Hierbij bespreekt de AFM met het desbetreffende kantoor of het behouden van de vergunning nog wel past. Dit gesprek kan aanleiding zijn voor de AFM nader onderzoek te verrichten en waar nodig over te gaan tot formele handhavingsmaatregelen. Hierbij moet worden gedacht aan het geven van een aanwijzing, het opleggen van een last onder dwangsom of bestuurlijke boete, het indienen van een tuchtklacht bij de Accountantskamer, of, in het uiterste geval, het intrekken van de vergunning. Welke handhavingsmaatregel wordt getroffen, zal per kantoor worden bepaald op grond van ons handhavingsbeleid..

6.3 Dialoog met de sector en sectorbrede verbetermaatregelen

De AFM verwacht dat het kwaliteitsprobleem kenmerkend is voor de gehele groep SRA-kantoren met een niet-OOB-vergunning en roept deze kantoren op de kwaliteit van hun wettelijke controles tegen het licht te houden en maatregelen te nemen. Daarnaast is de AFM gestart met een goede dialoog met de sector, waaronder de niet-OOB-accountantsorganisaties en hun adviseurs, de beroepsorganisaties en hun toetsers. Deze dialoog heeft als doel bij te dragen aan de totstandkoming van sectorbrede maatregelen die een kwaliteitsverbetering bevorderen. Met de besturen van de NBA en SRA bespreekt de AFM de mogelijke oorzaken van geconstateerde tekortkomingen en de verschillende sectorbrede maatregelen die deze tekortkomingen zouden kunnen wegnemen. De AFM spreekt met de adviseurs van niet-OOB-accountantsorganisaties en met de toetsers van de beroepsorganisaties vooral over wat de AFM verstaat onder 'het juiste niveau' van de kwaliteit van wettelijke controles.

De SRA biedt inmiddels de bij haar aangesloten kantoren de mogelijkheid de cursus "Lessen trekken uit AFM themaonderzoeken (niet-OOB-kantoren)" te volgen.³⁵ In deze cursus wordt ingegaan op de bevindingen en conclusies van de AFM en wordt ingegaan op de vervolgstappen voor kwaliteitsverbetering. De NBA heeft voor alle openbare accountants een verplicht PE-onderwerp over de kwaliteit van de

---

³⁵ Zie [https://www.sra.nl/educatie/eocu-lessen-trekken-uit-afm-themaonderzoeken-\(niet-oob-kantoren\)](https://www.sra.nl/educatie/eocu-lessen-trekken-uit-afm-themaonderzoeken-(niet-oob-kantoren)).

accountantscontrole aangekondigd.³⁶ Verder wordt bekeken hoe de accountantsopleiding beter kan worden vormgegeven.

In 2014 zullen, in het kader van het convenant met de SRA, ook toetsingen plaatsvinden bij SRA-kantoren die niet zijn onderzocht in het themaonderzoek van de AFM. Bij deze kantoren zal onder andere worden vastgesteld of de tekortkomingen zoals beschreven in dit onderzoeksrapport ook bij hen van toepassing zijn.

---

³⁶ Zie <http://www.nba.nl/Voor-leden/Permanente-educatie/Verplicht-PE-ondenwerp-20142015/>

Bijlage 1: Tabellen bij hoofdstuk 4

De informatie in onderstaande tabellen is afkomstig uit de AFM Monitor Accountantsorganisaties 2012. De Monitor is één van de toezichtsinstrumenten die de AFM gebruikt voor het uitvoeren van het doorlopend toezicht op accountantsorganisaties. Het is een vragenlijst waarin accountantsorganisaties jaarlijks informatie verstrekken aan de AFM die zij nodig heeft voor het effectief en efficiënt uitvoeren van haar toezichttaak. Daarmee dragen accountantsorganisaties bij aan de doelstellingen van de wet- en regelgeving. De AFM gebruikt deze informatie om kennis te verkrijgen over individuele accountantsorganisaties, maar ook over alle vergunninghoudende accountantsorganisaties gezamenlijk. De Monitor 2012 is in de periode november/december 2012 ingevuld door de accountantsorganisaties. De gepresenteerde cijfers zijn gebaseerd op de informatie die de accountantsorganisaties hebben verstrekt aan de AFM. De AFM heeft geen onderzoek uitgevoerd om te verifiëren of de verstrekte informatie betrouwbaar is.

In tabel 13 is vermeld hoeveel accountantsorganisaties een vergunning hebben van de AFM voor het verrichten van wettelijke controles en hoeveel wettelijke controles zij verrichten.

Categorie vergunninghouders	Aantal vergunninghouders	Aantal vergunninghouders met wettelijke controles	Totaal aantal wettelijke controles	Gemiddeld aantal wettelijke controles per vergunninghouder
Niet-OOB-accountantsorganisaties	447	366	6.854	19
SRA	265	232	5.842	25
(20 in onderzoek)	(20)	(20)	(920)	(46)
NBA	182	134	1.012	8
OOB-accountantsorganisaties	13	13	14.574	1.121
Big 4	4	4	11.410	2.853
Overige OOB	9	9	3.164	352
Totaal	460	379	21.428	57

Tabel 13. Aantal vergunninghouders per categorie en aantal wettelijke controles

In tabel 14 is vermeld hoeveel netto-omzet de Wta-vergunninghouders in totaal hebben behaald voor hun dienstverlening. Vervolgens is vermeld hoeveel omzet specifiek is behaald met het verrichten van wettelijke controles. Ten slotte is de gemiddelde omzet per wettelijke controle vermeld.

Categorie vergunninghouders	Totale netto-omzet (x € 1 mln)	Omzet uit wettelijke controles (x € 1 mln)	Omzet uit wettelijke controles / totale netto-omzet	Gemiddelde omzet per wettelijke controle (x € 1.000)
Niet-OOB-accountantsorganisaties	1.144	117	10%	17
SRA	981	100	10%	17
(20 in onderzoek)	(171)	(14)	(8%)	(16)
NBA	163	17	10%	17
OOB-accountantsorganisaties	1.752	690	39%	47
Big 4	1.465	609	42%	53
Overige OOB	287	81	28%	26
Totaal	2.896	807	28%	38

Tabel 14. Totale netto-omzet en omzet uit wettelijke controles

In tabel 15 is vermeld hoeveel externe accountants betrokken waren bij de uitvoering van de wettelijke controles zoals vermeld in tabel 13.

Categorie vergunninghouders	Aantal externe accountants betrokken bij wettelijke controles	Aantal wettelijke controles per externe accountant
Niet-OOB-accountantsorganisaties	843	8
SRA	632	9
(20 in onderzoek)	(73)	(13)
NBA	211	5
OOB-accountantsorganisaties	621	23
Big 4	435	26
Overige OOB	186	17
Totaal	1.464	15

Tabel 15. Aantal externe accountants en aantal wettelijke controles per accountant.

Bijlage 2: Voorbeeldvragen oorzakenanalyse

Voorbeeldvragen aan de hand waarvan accountantsorganisaties kunnen onderzoeken of de tekortkomingen die de AFM heeft geconstateerd vaker voorkomen en wat de oorzaken hiervan zijn:

1. Zijn de geconstateerde bevindingen een eenmalige uitzondering of komen de geconstateerde bevindingen ook voor in:
  - a. andere wettelijke controles van dezelfde betrokken externe accountant(s)?
  - b. wettelijke controles binnen een specifieke branche (bijvoorbeeld bouw, vastgoed, financiële sector)?
  - c. wettelijke controles van andere externe accountant(s) van uw organisatie?

Om deze vraag te beantwoorden, zal uw organisatie zelf de kwaliteit moeten beoordelen van een aantal andere wettelijke controles. U kunt deze beoordeling ook laten uitvoeren door iemand van buiten uw organisatie.

2. Heeft uw organisatie opdrachten tot het verrichten van wettelijke controles geaccepteerd bij controlecliënten waarbij het lastig is een kwalitatief goede wettelijke controle te verrichten? Bijvoorbeeld vanwege de specifieke kenmerken van die cliënten, zoals een ontoereikende administratieve organisatie en interne beheersing, een beperkte interesse van het management in een kritische accountantscontrole, of een niet-integere bedrijfscultuur.
3. Beschikken de accountants die namens uw organisatie optreden als externe accountant over voldoende specifieke (branche)kennis en ervaring om de wettelijke controles waarbij zij zijn betrokken naar behoren uit te voeren?
4. Beschikken de overige medewerkers van uw organisatie die betrokken zijn bij het uitvoeren van wettelijke controles over voldoende specifieke kennis en ervaring om hun werkzaamheden naar behoren uit te voeren?
5. Hebben uw externe accountants voldoende budget (uren, geld) beschikbaar om de wettelijke controles naar behoren uit te voeren?
6. Hebben uw externe accountants voldoende controlemiddelen tot hun beschikking om de wettelijke controles naar behoren uit te voeren? Onder voldoende controlemiddelen verstaat de AFM onder andere een standaard controleaanpak met voldoende specifieke werkprogramma's, formats, handreikingen en interne richtlijnen die de kwaliteit van de uitvoering van wettelijke controles waarborgen.
7. Hebben uw externe accountants voldoende mogelijkheden om zonodig advies in te winnen bij vakbekwame personen (zoals een intern bureau vaktechniek of externe deskundigen) en maken zij voldoende gebruik van deze consultatiemogelijkheden?
8. Laat uw organisatie op voldoende wettelijke controles en op de juiste wettelijke controles een opdrachtgerichte kwaliteitsbeoordeling (OKB) uitvoeren en wordt deze OKB voldoende kritisch uitgevoerd?
9. Betreft uw organisatie jaarlijks voldoende wettelijke controles in de evaluatie van het stelsel van kwaliteitsbeheersing (via periodieke interne reviews)?
10. Stimuleert u als bestuur (beleidsbepalers) van uw organisatie in voldoende mate dat wettelijke controles kwalitatief goed moeten worden uitgevoerd en creëert u

daarvoor een cultuur waarin kwaliteitsgericht denken en handelen wordt bevorderd? Staat 'kwaliteit' bijvoorbeeld centraal in de visie en missie van uw organisatie, in het handboek van uw organisatie, tijdens interne opleidingen, bij de beoordeling en beloning van uw accountants en overige medewerkers?

11. Zijn de bevindingen uit dit onderzoek van de AFM in eerdere onderzoeken, waaronder vergunningverlening, overige onderzoeken van de AFM dan wel onderzoeken van andere instanties, naar voren gekomen? Zo ja, betrek deze dan in uw oorzakenanalyse.

Autoriteit Financiële Markten
T + 020 797 2000 | F +020 797 3800
Postbus 11723 | 1001 GS Amsterdam

www.afm.nl

De tekst in deze brochure is met zorg samengesteld en is informatief van aard. U kunt er geen rechten aan ontleen. Door besluiten op nationaal en internationaal niveau is het mogelijk dat de tekst niet langer actueel is wanneer u deze leest. De Autoriteit Financiële Markten (AFM) is niet aansprakelijk voor de eventuele gevolgen - zoals bijvoorbeeld geleden verlies of gederfde winst - ontstaan door acties ondernomen naar aanleiding van deze brochure.

Amsterdam, november 2013